

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Katedra politologie

Alexander Zolnikov

**Dnešní Rusko a jeho problémy demokracie:
Nacionalismus jako vlivný nedemokratický rys
současného Ruska**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Alexander Zolnikov**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ZOLNIKOV, Alexander. *Dnešní Rusko a jeho problémy demokracie: Nacionalismus jako vlivný nedemokratický rys současného Ruska*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2010. 79 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Dnešní Rusko a jeho problémy demokracie: Nacionalismus jako vlivný nedemokratický rys současného Ruska“ pojednává o fenoménu ruského nacionalismu v prvním desetiletí 21. století. Práce se zaměřuje na historický vývoj tohoto jevu, analyzuje různé nacionalistické subjekty a proudy. Zvláštní pozornost je věnována vztahu politické moci k nacionalismu, jeho aplikaci ve vnitřní a zahraniční politice a analýze postoje ruské společnosti k dané problematice a její vnímání.

Annotation

Bachelor thesis “Nowadays Russia and its problems of democracy: Nationalism as a non democratic attribute of today’s Russia” deals with the contemporary phenomenon of the Russian nationalism at the first decade of the 21st century. The thesis focuses on the historical development, contemporary nationalistic parties and trends. The particular attention was paid to the relations of the political authorities and nationalism, its application in home and foreign policies, and the analysis of the Russian society’s attitudes towards this problematic issue and the ways of its perception.

Klíčová slova

Nacionalismus, Rusko, demokracie, národní identita, stát, ideologie, státnost, národní zájem, radikalismus

Keywords

Nationalism, Russia, democracy, national identity, state, ideology, statehood, national interest, radicalism

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 8 května 2010

Alexander Zolnikov

Obsah

Úvod.....	7
1. Nacionalismus jako teoretický pojem. Historické podmínky vzniku současného ruského nacionalismu.....	10
1. 1. Teoretické aspekty nacionalismu, teorie nacionalismu Hanse Kohna.....	10
1.1.1. Pojetí nacionalismus, jeho vznik a vývoj	10
1.1.2. Druhy nacionalismu a jeho charakteristiky.....	12
1. 2. Historický kontext vzniku současného ruského nacionalismu, ruská národní identita a její vývoj během dějin.....	15
1.2.1. Kořeny ruské národní identity: Kyjevská Rus, Byzance a Mongolská nadvláda.....	16
1.2.2. Ruské impérium a formování národní identity a nacionalistického myšlení.....	18
1.2.3. Vliv sovětské éry na formování charakteru dnešního nacionalismu.....	20
2. Současný ruský nacionalismus, jeho charakter a formy.....	22
2. 1. Etnický versus občanský nacionalismus.....	22
2.1.1. Vnímání etnického nacionalismu v Rusku.....	23
2.1.2. Nová ruská verze občanského nacionalismu.....	25
2. 2. Nacionalistické subjekty v současné ruské politice a ideové proudy ruského nacionalismu.....	27
2.2.1. Liberální demokratická strana Ruska.....	27
2.2.2. Komunistická strana Ruské federace a Spravedlivé Rusko.....	28
2.2.3. Ideový proud neo-euroasijství.....	30

2.2.4. Pravoslaví a filozofie Alexandra Solženicyna v nacionalistickém diskursu.....	32
3. Nacionalismus jako významná součást dnešní státní ideologie.....	35
3. 1. Státní nacionalistická koncepce, etatismus a jejich aplikace ve vnitřní politice.....	35
3.1.1. Současná politická elita a její ideologie.....	35
3.1.2. Stát a jeho role ve státní nacionalistické koncepci.....	37
3.1.3. Role prokremelských mládežnických organizací v posílení nacionalistických nálad.....	39
3.1.4. Demokracie nebo suverénní demokracie?.....	40
3. 2. Vliv nacionalistického diskursu na tvorbu zahraniční politiky.....	41
3.2.1. Estonsko-ruská konfrontace roku 2007 v ruském nacionalistickém diskursu.....	43
4. Radikální nacionalismus jako sociální problém a nežádoucí výsledek národní politiky.....	49
Závěr.....	56
Summary.....	58
Seznam použité literatury.....	60
Seznam příloh.....	67
Přílohy.....	68
Projekt.....	73

Úvod

Nacionalismus je dnes často diskutovaným a zkoumaným jevem, neboť se týká každého státu a národa. Každý národ má své vlastní historické zkušenosti, úspěchy a nezdary, společné kulturní, sociální či jazykové rysy, jednoduše vše co definuje národ jako celek. Nacionalismus je to, co spojuje národ dohromady a odlišuje ho od ostatních. Nacionalismus je příčinou konfliktů mezi národy na jedné straně a zachraňuje národ jako celek na straně druhé. Příslušnost k jakékoliv národní skupině je nezbytná. Rozdíly najdeme teprve v míře vlivu nacionalismu na běžný život společnosti a politickou ideologii. Někde je tato míra docela malá a bezpečná, jinde je naopak vysoká a překračuje hranice. Problematika nacionalismu je dnes předmětem zájmu nejen politologů, a historiků ale také antropologů, sociologů, což prokazuje její interdisciplinárnost a zároveň aktuálnost.

V dnešním Rusku se nacionalistické myšlenky neustále posilují, mají silný vliv na politický a občanský život, ruský nacionalismus je těsně propojen se státní ideologií, ovlivňuje tvorbu vnitřní a zahraniční politiky, vytváří nebezpečné nálady ruské společnosti, které se transformují do různých forem netolerantnosti a xenofobie. Dnešní ruský nacionalismus má nedemokratickou a nebezpečnou povahu, je založen na superioritě a má různé formy. Podle mého názoru potřebuje tento jev zvláštní prozkoumání a pozornost. Jedním z důvodů pro výběr tohoto tématu je to, že se v Rusku o tomto problému moc nemluví, a pokud se mluví, jakákoli kritika je považována za nedostatek patriotismu a nesprávný názor. Za cíl své práce považují úsilí prokázat nedemokratický a nebezpečný charakter současného ruského nacionalismu.

Tato práce nebude představovat jen deskripci současného stavu nacionalismu v Rusku na začátku 21. století, ale především rozšířenou analýzu tohoto fenoménu, která bude vykonávána pomocí různých metodologických přístupů a analýz sociálních věd. Při ověřování hypotéz bude hlavně použit empiricko-analytický přístup, který zdůrazňuje neutralitní postoj vůči zkoumanému předmětu, budu se snažit minimalizovat subjektivní názory, i když tato práce bude částečně založena na vlastním názoru, který se však bude opírat o názory odborníků a vědců a na historická a faktická data. Vzhledem k tomu, že cílem této práce bude komplexní zkoumání jednoho jevu v určitém časovém useku, za

hlavní metodu byla zvolená případová studie (case study). S pomocí této metody budu zkoumat komplexní jev ruského nacionalismu na začátku 21. století. Kromě případové studie se budu opírat o komparativní metodu a statistické údaje. Pomocí komparativní metody se budu snažit zjistit vztah mezi různými proměnnými, a statistické údaje budou použity jako potvrzení pravdivosti dat.

Cílem této bakalářské práce je prokázat nedemokratický a nebezpečný charakter současného ruského nacionalismu. Budu postupně analyzovat jeho vývoj: především se zaměřím na historické souvislosti a události, které definovaly jeho současný charakter, prozkoumám teorie nacionalismu Hanse Kohna a teorie vzniku ruského státu, a potom se obrátím na současný stav nacionalismu v Rusku a zhodnotím vliv nacionalismu na vývoj a existenci ruské politiky a společnosti.

V průběhu práce položím několik výzkumných otázek, na které se budu snažit odpovědět. Otázky budou znít takto: Do jaké míry má nacionalismus v současném Rusku nedemokratický charakter? Je nacionalismus spíše hrozbou pro Rusko samotné nebo je faktorem podporujícím jednotnost a suverenitu státu?

Hlavní část práce je rozdělena na několik kapitol, které jsou řazené logickým způsobem. První kapitola bude představovat teoretickou základnu, bude věnována teoretickým aspektům nacionalismu, historickým podmínkám vzniku současného ruského nacionalismu a historickému vývoji. V této kapitole prozkoumám teorie nacionalismu Hanse Kohna a jiné teorie nacionalismu, teorie vzniku ruského státu, jeho kořeny a historickou vazbu na Byzancii. Prozkoumám různá historická období, která ovlivnila formování národní ruské identity. Podívám se na období Kyjevské Rusi, Mongolské nadvlády, carského Ruska a formuli „Pravoslaví, samoděržaví, národnost“ a její užitečnost dnes. Dále se zaměřím na sovětské období, které je v současné době platformou ruského nacionalismu, a také zmíním geografický faktor ruského nacionalismu.

Druhá kapitola se zaměří na dnešní charakter ruského nacionalismu. V této kapitole budu zkoumat různé druhy současného ruského nacionalismu a jeho ideové proudy. Podívám se na občanský a etnický nacionalismus, politický řízený patriotismus a jeho propojenost s agresivním nacionalismem, pravoslavný nacionalismus a ideové proudy ruského nacionalismu.

Třetí kapitolu své práce budu věnovat postoji státní moci k nacionalismu a roli nacionalistických myšlenek v současném řízení státu. V dané kapitole budu zkoumat nacionalismus jako součást státní ideologie nebo státní nacionalismus, propagaci agresivního nacionalismu, propagaci myšlenky svrchovanosti ruského národa a ruského státu nad ostatními a jeho unikátnosti, agresivní postoj vůči sousedním státům jako součást státního nacionalismu v zahraniční politice, tendence hledání a nalézání nepřátel ruského státu a národa.

Poslední kapitola je soustředěna na extrémní formy soudobého nacionalismu v Rusku. V této části se zaměřím na problematiku následujících bodů: extrémní a radikální nacionalismus jako nežádoucí výsledek národní politiky, extrémní nacionalismus jako sociální problém, postoj k cizincům a úroveň tolerance ve společnosti, zakázané a polozakázané strany a hnutí a jejich činnost, postoj státu vůči radikálnímu nacionalismu.

V závěru provedu přehled celé práce, udělám shrnutí toho, zda jsem odpověděl na otázky, které jsem si položil a zhodnotím výsledky. Výstupem práce bude potvrzení či vyvrácení hypotézy, že současný ruský nacionalismus je rysem nedemokratickým, nebezpečným a ohrožujícím Rusko a jiné státy. Vzhledem k tomu, že odborná literatura publikována v ruštině a vydaná v Rusku je velmi často kontroverzní a neodpovídá skutečnosti, v dané práci bude použita většinou literatura a materiály publikované v angličtině ve Spojených státech a Západní Evropě. Veškeré použité materiály jsou pak abecedně seřazeny na konci práce.

1. Nacionalismus jako teoretický pojem. Historické podmínky vzniku současného ruského nacionalismu

1. 1. Teoretické aspekty nacionalismu, teorie nacionalismu Hanse Kohna

K pochopení charakteru současného ruského nacionalismu je především nutné se obrátit na teoreticko-historické aspekty problematiky, které vysvětlí, co to je nacionalismus, jak vznikl a jak se vyvíjel. Existuje množství teorií nacionalismu, každý autor rozumí tomuto jevu zvláštním způsobem, ale nelze tvrdit, že jedna teorie je správná a jiná nikoliv, neboť každá teorie přináší něco pro celkové pochopení nacionalismu.

Bylo by velmi přínosné prozkoumat co nejvíce teorií nacionalismu, ale vzhledem k tomu, že by to spíše představovalo celou novou práci, vybereme si jednu hlavní teorii, na které bude založena tato podkapitola. Za příkladovou teorii byla zvolena teorie nacionalismu významného amerického historika židovského původu a filozofa Hanse Kohna, ostatní teorie budou použity s cílem doplnění a srovnávání. Hans Kohn, významný historik, hledá kořeny nacionalismu od počátku dějin lidstva, jeho kniha „*The Idea of Nationalism*“ se stala skutečnými „dějinami nacionalismu“.

1.1.1. Pojetí nacionalismus, jeho vznik a vývoj

Pojmy národ a nacionalismus jsou těsně propojeny a těmto pojmům rozumí každý autor jinak. Je tolik definicí, kolik je názorů. V pojetí Hanse Kohna lze nacionalismus chápat jako politické přesvědčení, které představuje základ soudržnosti moderních společností a legitimizuje jejich nárok na autoritu. Kohn píše, že nacionalismus je první a nejpřednější stav mysli, čin vědomí. Nacionalismus je idea, idea moci, která naplňuje mozek a srdce člověka novými myšlenkami a sentimenty, nutí ho přeměnit jeho vědomí do skutků organizované činnosti. Nacionalismus rozpoznává národní stát jako nejlepší formu politického uspořádání. Nacionalismus vyžaduje vytvoření národního státu, vytvoření

národního státu posiluje nacionalismus.¹Hans Kohn definuje národ následujícím způsobem: národ nebo národnost je skupinou lidí, kteří mají společné vědomí, a také se snaží se vyjadřovat jako skupina v suverénním státu².

Nacionalismus, stejně jako i pojem národní stát jsou důsledky nedávného historického vývoje. Od svého vzniku v 18. století se postupně rozšířil do celého světa a už od druhé poloviny 20. století působí nacionalismus jako univerzální ideová dynamická síla. Projevuje se v nejrozmanitějších a dokonce protikladných ideologiích – v demokracii, fašismu i komunismu³. Jak píše H. Kohn, 19. století bylo věkem nacionalismu, a 20. století se stává stoletím pannacionalismu, ve kterém se historie přesunula z evropského na globální základ. I když se různé ideologie výrazně liší, lze do určité míry najít společné rysy nacionalismu, kterými jsou: sociální struktura, duchovní tradice, kulturní historie a geografická poloha společnosti, v níž se nacionalismus prosazuje⁴.

Například britský historik Elie Kedourie porovnával nacionalismus s určitou doktrínou: „nacionalismus je doktrína, která byla vymyšlena v Evropě na začátku 19. století.“ Tato doktrína hlásá, že se lidstvo přirozeně dělí na národy, že národy rozeznáme podle jejich charakteristik, které je možné zjistit a že jediným legitimním typem vlády je vlastní národní vláda⁵.

Šíření nacionalismu v celosvětovém měřítku je podle Kohna záležitostí evropanizace a modernizace nezápádních a předmoderních společností. Nacionalismus je především fenoménem moderní evropské historie. Rozmach tohoto fenoménu je úzce spojen s počátky prosazování suverenity lidu, teorie vládnutí na základě aktivního „souhlasu ovládaných“, rozvojem sekularismu, oslabováním dřívější náboženské, kmenové, rodové či feudální loajality a s postupem urbanizace, industrializace a zdokonalováním prostředků komunikace⁶. Tak autor podrobným způsobem vysvětluje příčiny rozšiřování

---

¹ BERBEROGLU, Berch. *Nationalism and Ethnic Conflict: Class, State and Nation in the Age of Globalization*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2006, s. 6.

² TRIANDAFYLIDOU, Anna. *Immigrants and national identity in Europe*. New York: Routledge, 2001, s. 20.

³ KOHN, Hans. *Nacionalismus*. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003, s. 87.

⁴ KOHN, Hans. *Nacionalismus*, In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003, s. 87.

⁵ KEDOURIE, Elie. *Nacionalismus*, In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 100.

⁶ KOHN, Hans. *Nacionalismus*, In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 88.

nacionalismu ve světě 20. století. Nacionalismus se ve 20. století rozšířil i za hranice evropských států. Za svou krátkou dobu existence prošel několika proměnami. Nejdříve byl hnutím elit, v době vzestupu středních tříd hnutím „buržoasním“ a ve druhém století svého působení se stal masovým hnutím, v němž lid jako celek požadoval stále širší účast na politickém, společenském a kulturním životě národa⁷. Lze bezesporu říci, že nacionalismus na začátku 21. století má stále charakter masový, je záležitostí mas, je instrumentem vlivu veřejného mínění, a je způsobem jak udržet národní skupinu pohromadě.

1.1.2. Druhy nacionalismu a jeho charakteristiky

Hans Kohn ve svém článku „*Nationalism*“ rozlišuje několik charakteristik nacionalismu. Především vždy zůstává stalým prvkem nacionalismu požadavek národa, aby státní moc byla v etnickém smyslu identifikována s většinou⁸. První charakteristikou nacionalismu je kulturní sebeurčení. Toto sebeurčení připravuje půdu pro pozdější politické sebeurčení. Je základem toho, že národ je odlišným a odděleným od jiných národů, lze tady hovořit o „kulturním nacionalismu“. Na kulturní sebeurčení autor navazuje dvěma druhy nacionalismu: otevřeným a uzavřeným. Oba tyto druhy nacionalismu H. Kohn popisuje takto: „otevřený nacionalismus představuje modernější formu: je nakloněn vzájemným vztahům mezi národy a jeho základem je zpravidla územní uspořádání a státem organizovaná společnost ustavující národ jako společenství spoluobčanů bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ. Uzavřený nacionalismus zdůrazňuje autochtonní charakter národa, společný původ (rasu, pokrevnost) a zakořeněnost v půdě zděděné po předcích. Tyto prvky určují „ryzost“ národní povahy a chrání ji před „cizími“ vlivy. „Otevřený“ nacionalismus zdůrazňuje sebeurčení jednotlivce, „uzavřený“ nacionalismus biologický, případně historický determinismus.“⁹ Lze říci, že každý druh nacionalismu odpovídá kulturnímu charakteru národa.

---

⁷ KOHN, Hans. *Nacionalismus*, in: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 90.

⁸ KOHN, Hans. *Nacionalismus*, in: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 90.

⁹ KOHN, Hans. *Nacionalismus*, in: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 91–92.

Dichotomie H. Kohna vysvětluje rozdíly mezi otevřeným západním nacionalismem (Anglie, Britské kolonie, Švýcarsko) a uzavřeným východním nacionalismem (centrální a východní Evropa a Asie). Západní nacionalismus má především politický základ, předcházet vyvaření budoucího národního státu. Nacionalismus mimo západoevropský svět vznikl nejen později, ale měl jiný základ, měl především protestní a konfliktní charakter založený na kulturních a nikoli politických hodnotách¹⁰. Podle Kohna tady lze hovořit o etnokulturním nacionalismu (východní uzavřený druh) a teritoriálně-občanském nacionalismu (západní otevřený druh).

Podle H. Kohna najdeme rozdíly mezi západním a východním nacionalismem především v historické rovině. Renesance a reformace ve značné míře ovlivnily Západní svět. V tomto období vznikla nová společnost, ve které získala sekularizovaná buržoazie politickou moc, univerzální a imperiální koncept středověku v souvislosti s touto změnou zaniká. Nezápadní nacionalismus se stal produktem kulturního kontrastu a pochybné interpretace minulosti. Reformace a renesance neměly silný vliv na německý svět, Rusko pak nebylo kulturně-společenskými změnami té doby dotčeno vůbec. Tím se zvýšila propast mezi Východem a Západem¹¹.

Podle autora mají tyto dva druhy nacionalismu zcela odlišné charakteristiky. Západní nacionalismus se zrodil z ducha osvícenství a boje za svobodu, konstitucionalismus, toleranci a svobodnou společnost občanů žijících podle zákonů. Nezápadní svět myšlenky osvícenství odmítl nebo podcenil. Nejdůležitější tendencí se stala autoritářská jednotnost státu a víry. Nacionalismus tohoto typu zaznamenal spíše kolektivní sílu, národní jednotu a nezávislost před cizí nadvládou nebo nutnost rozšíření pro nadřazený národ¹². Na rozdíl od západního typu nacionalismu, který byl inspirován právním a racionálním konceptem občanství, nacionalismus ve Střední a východní Evropě vzbudil představivost a emoce a nevědomý vývoj lidového konceptu (*Volk*) a jeho primordiální a atavistický duch¹³.

---

¹⁰ SNYDER, Louis Leo. *The New Nationalism*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003, s. 54.

¹¹ SNYDER, Louis Leo. *The New Nationalism*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003, s. 54.

¹² SNYDER, Louis Leo. *The New Nationalism*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003, s. 54.

¹³ GANS, Chaim. *The Limits of Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 8.

Bude velmi zajímavé a přínosné podívat se na to jak H. Kohn ukazuje na rozdílné pojetí národa v západním otevřeném nacionalismu a východním uzavřeném typu. V západní tradici vznikl národ jako spojení občanů, které bylo vyjádřeno vůlí jednotlivců s pomocí různých smluv, kontraktů a plebiscitů. Nezápadní pohled na tento koncept je zcela odlišný, národ byl politickou jednotkou soustředěnou kolem iracionálního lidového konceptu¹⁴.

Za příklad otevřeného nacionalismu lze považovat státy založené na principu multikulturalismu, především USA, Kanadu nebo Austrálii. Rusko lze zařadit spíše k typu uzavřeného etnokulturního východního nacionalismu, především kvůli tomu, že společný etnický původ a společný jazyk se staly nejdůležitějšími rysy ruského národa. Historicky neměly reformace a renesance vliv na ruskou společnost, stejně tak ani myšlenky osvícenství. Stálá hrozba cizího vlivu do značné míry determinovala charakter ruské společnosti a jejím výsledkem je i vznik ruského nacionalismu. Skrze celé dějiny se ruská společnost formovala uzavřeně, velmi často se spojovala proti cizímu vlivu, strach z ohrožení zvenčí výrazně ovlivnil ruskou mentalitu. Pro Rusko byl nacionalismus vždy tím, co udržovalo národ pohromadě hlavně před cizími vlivy a nadvládou. Nutnost nekonečného rozšiřování země byla vždy diktována nacionalistickými myšlenkami a strachem z nebezpečí.

Francouzský historik Michel Winock, podobně jako Hans Kohn, rozlišuje otevřený a uzavřený nacionalismus. Ve své knize „*Nationalisme, antisémitisme et fascisme en France*“ definuje uzavřený nacionalismus následujícím způsobem: „uzavřený nacionalismus je nacionalismus založený na pesimistických představách historické evoluce, na převažující myšlence úpadku, i na posedlosti spojenou s ochranou, posílením a zajištěním imunity společné identity proti všem, kdo je ohrožuje“. Pro uzavřený nacionalismus je charakteristická tendence izolacionismu. Otevřený nacionalismus je podle francouzského historika založen na revolučních hodnotách svobody a rovnosti.

Důležitými charakteristikami nacionalismu podle Hanse Kohna je také rasová čistota a národní nadřazenost. Kohn předpokládal, že tři vlastnosti nacionalismu: myšlenka vyvolenosti národa, vědomí dějin národa a národní „mesianismus“ mají starověké židovské kořeny¹⁵. Rasová čistota velmi často představovala teoretický základ národnosti¹⁶. Koncept

---

¹⁴ SNYDER, Louis Leo. *The New Nationalism*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003, s. 55.

¹⁵ LAWRENCE, Paul. *Nationalism: history and theory*. London: Pearson Education Limited, 2005, s. 120.

rasové čistoty lze chápat jako myšlenku vytvoření rasově homogenního národa, příkladem může být Izrael nebo Německá říše. Národní nadřazenost v podání H. Kohna můžeme chápat jako superioritu jednoho národa nad druhým.

Nacionalismus je příčinou nekonečného množství mezinárodních konfliktů, zvláště konfliktů o sporná území měla vždy nacionalistický kontext. Ale na druhé straně, jak píše H. Kohn, nacionalismus je důležitým faktorem zabraňujícím tomu, aby si jedna či dvě nejsilnější mocnosti podmanily celý svět nebo jeho větší část. V tomto ohledu představuje nacionalismus formu odporu proti vnucované uniformitě, je podporou prospěšné rozmanitosti, individuality a svobody kolektivních uskupení¹⁷.

1. 2. Historický kontext vzniku současného ruského nacionalismu, ruská národní identita a její vývoj během dějin

Pojem nacionalismus je poměrně mladý. Podle historika Hanse Kohna vznikl nacionalismus teprve v polovině 18. století, avšak celý historický vývoj, různé důležité historické události v dějinách národa určovaly, jaký charakter nacionalismu bude mít ten či onen národ. Pro pochopení současného stavu nacionalismu v Rusku je velmi přínosné a důležité podívat se do minulosti a rozebrat příčiny formování charakteru soudobého nacionalismu. Už víme, že na základě teorie nacionalismu H. Kohna patří ruský nacionalismus k uzavřenému etnokulturnímu východnímu druhu nacionalismu. V této podkapitole se budeme snažit pochopit, proč ruský nacionalismus patří k tomuto druhu nacionalismu a také se podíváme na jeho historické „pilíře,“ jinými slovy na to, o co se opírá dnešní ruský nacionalismus. V této kapitole se nebudeme snažit popsat celé ruské dějiny, ale obrátit se na nejdůležitější události a faktory, které zformovaly současnou ruskou národní identitu a nacionalistické představy v dnešním Rusku.

---

¹⁶ KOHN, Hans. *Nacionalismus*, in: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003, s. 92.

¹⁷ KOHN, Hans. *Nacionalismus*, in: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, s. 98.

1.2.1. Kořeny ruské národní identity: Kyjevská Rus, Byzanc a Mongolská nadvláda

Je velmi těžké definovat, kdy přesně vznikl ruský národ, neboť pojem národ v moderním smyslu slova se začal používat až během 19. století. Lze ale najít jeho historické kořeny. Kořeny ruského národa a ruské státnosti lze najít pomocí teorií vzniku státnosti. Existuje několik teorií vzniku ruského státu. Nejpopulárnější a nejpoužívanější teorií je takzvaná „Normanská teorie vzniku ruského státu“, která byla vytvořena v 18. století. Podle této teorie vznikl v 10. století na území dnešního Ruska první státní útvar. Teorie říká, že v roce 862 našeho letopočtu byla pozvána knížata skandinávského původu, aby vládla v Novgorodě a jeho okolí. Později v roce 882 okupovala Kyjev¹⁸. Tak začínají dějiny Kyjevské Rusi, které byly díky velkému rozkvětu později pojmenovány jako „zlaté časy“. Doba Kyjevské Rusi se stala mytickým a velmi důležitým bodem pro formování ruské identity. Tehdy vznikly první hrdinské eposy neboli byliny, vychvalující ruská knížata a jejich armádu (družinu) bojující proti nepřátelům. Interpretace období Kyjevské Rusi jako základny ruského národa poskytuje tradiční motiv „zdeděné země“ nebo země, která je opravdově ruská¹⁹. Dnešní ruská historiografie považuje Kyjevskou Rus za základ budoucího ruského státu. Pro ni je Kyjevská Rus vzorem kontinuity ruské státnosti a následnosti zdeděné země (Moskevské knížectví je považováno za přímého následníka Kyjevské Rusi), ačkoliv je dnešní Kyjev hlavním městem Ukrajiny. V nacionalistickém diskursu se Kyjevská Rus stala velmi důležitým bodem. Je fundamentem pro ruský stát, ruský národ a ruskou identitu. Nacionalistické koncepty svaté Rusi, svaté ruské země jsou přímo navázány na období Kyjevské Rusi.

Důležitou událostí se stalo obrácení Kyjevské Rusi na křesťanství v roce 988. Křesťanství přišlo do Ruska z Byzance a ne z Říma, což znamená, že budoucí Rusko přijalo východní formu křesťanství. Kyjevská Rus zůstala mimo vliv katolické církve. Od té doby bylo Rusko navždy odděleno od západní evropské kultury. Po obrácení v roce 988 se Byzanc stala ideálem pro kyjevskou kulturu a církev. Byzanc také ovlivnila sociální,

---

¹⁸ RIASANOVSKY, Nicholas. *Russian Identities: a Historical Survey*, New York: Oxford University Press, 2005, s. 18.

¹⁹ MILLER, Aleksei I. RIEBER, Alfred J. *Imperial Rule*. Budapest: CEU Press, 2004, s. 17.

ekonomický a politický vývoj kyjevského státu²⁰. Přímá vazba Kyjevské Rusi na Byzanci má velmi důležitou roli v ruských dějinách, je ukázkou „výjimečnosti“ ruského státu jako následníka zaniklé Byzance a je ukázkou zvláštní „nezápadní“ cesty ruského národa. Myšlenka historické mise Ruska má hluboké kořeny a je velmi populární dodnes. Její kořeny můžeme najít v poloreligiózní myšlence, že Moskva se musela stát baštou křesťanství. O Moskvě se říkalo, že je „Třetí Řím“ (první Řím je Řím samotný, druhý Řím je Byzanc). Tato vize vznikla ještě před vznikem ruského státu²¹. Křesťanství se stalo součástí ruské identity a později součástí ruského nacionalismu²². Pozdější carské Rusko převzalo *image* „ochránce“ pravoslavní a východoslovanské ruské kultury. Pravoslavná církev se stala duchovním pilířem ruského impéria a samoděržaví.

Devastující vpád Mongolů ve 13. století a jejich nadvláda během dvou století do značné míry ovlivnily budoucí charakter ruských dějin, ruskou mentalitu a formování ruského nacionalismu. Jak píše americký historik Nicholas V. Riasonovsky, v historiografii existují tři různé názory na vliv nadvlády Zlaté Hordy. Značná část historiků a vědců si vůbec nevšimá vlivu mongolské nadvlády na vývoj ruského státu. Druhá skupina vědců a historiků zdůrazňuje negativní vliv mongolského jařma. Někteří historici tvrdí, že kvůli Mongolům nezažilo Rusko období renesance a reformace a stát zaostal ve svém vývoji o 150–200 let. Třetí skupina, skupina takzvaných Euroasijců, tvrdí, že období mongolské nadvlády bylo pro Rusko přínosné a spíše pozitivní²³. Tato skupina intelektuálů (N. Trubeckoj, P. Savickij, D. Mirskij) vznikla v roce 1921, převážně z inteligence v emigraci. Koncept euroasijství zdůrazňuje to, že ruský národ má zvláštní cestu, prošel zvláštním vývojem, který není výlučně evropským či asijským. Má prvky obou těchto světů. Tyto myšlenky mají svou reflexi v současném ruském nacionalismu. Často se zdůrazňuje osobitost ruských dějin, vývoje a kultury v nacionalistickém kontextu.

Invaze Mongolů zanechala také psychologické stopy na ruské mentalitě a identitě. V té době vznikl pocit stálého ohrožení zvenku a po vítězství nad mongolskou nadvládou

---

²⁰ RIASANOVSKY, Nicholas. *Russian Identities: a Historical Survey*. New York: Oxford University Press, 2005, s. 20.

²¹ MIRSKII, Georgii. *On Ruins of Empire: Ethnicity and the Nationalisms in the Former Soviet Union*. Greenwood Publishing Group, 1997, s. 158.

²² RIASANOVSKY, Nicholas. *Russian Identities: a Historical Survey*. New York: Oxford University Press, 2005, s. 20.

²³ RIASANOVSKY, Nicholas. *Russian Identities: a Historical Survey*. New York: Oxford University Press, 2005, s. 62.

začíná nekonečná paranoická teritoriální expanze s cílem zajištění vlastního bezpečí. Ruská národní identita se spojila s myšlenkou národní obrany. Na euroasijské nížině, kde skoro neexistují přírodní hranice jakými jsou např. horské masivy, se obrana přeměnila na expanzi. Ruská identita a ruský stát se staly vázanými na myšlenku expanze²⁴. Lze říci, že bezpečnostní dilema Ruska nebylo nikdy vyřešeno. Pocit ohrožení a nebezpečí se stal součástí ruské mentality a způsobu vládnutí. Pocit ohrožení se ještě zvětšoval se získáním nových území. Dnes můžeme vidět, že nacionalismus v Rusku má velmi často charakter defenzivní (paradigma: „my versus oni“), který se projevuje v tendenci hledání nepřátel ruského státu.

1.2.2. Období ruského impéria: formování národní identity a nacionalistického myšlení

Dalším a neméně důležitým obdobím pro formování ruské identity a základních myšlenek ruského nacionalismu je carské Rusko Romanovců. To je období, kdy se z Ruska stává evropská velmoc, kdy Rusko rozhoduje o osudech evropských a jiných národů a ovlivňuje evropskou politiku. Zároveň vrcholí jeho teritoriální expanze a může se prohloubit početnými vojenskými vítězstvími. Na druhé straně je to období samoděržaví, autokratického způsobu vládnutí, kdy je stát propojen s oficiální vírou. Nevolnictví bylo zrušeno až koncem 19. století, zároveň téměř nikdy neexistovaly silné a stabilní instituce demokracie a o každé záležitosti rozhodoval car a jeho poradce. Lze říci, že období ruského impéria dnes tvoří jednu z myšlenkových základů ruského nacionalismu.

Období Ruského impéria je na jednu stranu velmi různorodé, neboť období vlády každého cara je zcela odlišné a má své zvláštní rysy, ale na druhou stranu představuje jednotný pohled na vývoj a stav imperiálního myšlení a ideologie. Jak píše Simon Cosgrove, legitimita ruského impéria nebyla nikdy založena na konceptu národa (*nation*), ale na tradicích samoděržaví, autoritě ruské pravoslavné církve, vojenských úspěších a teritoriálních expanzích²⁵. Koncept národa jako společnosti občanů v carském Rusku nikdy

---

²⁴ SAKWA, Richard. *Russian politics and society*. New York: Routledge, 2008, s. 208.

²⁵ COSGROVE, Simon *Russian Nationalism and the Politics of Soviet Literature: The case of Nash Sovremennik 1981-1991*. New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 6.

neexistoval, důležitou roli hrála národnost. Ruská národnost měla v multinárodním impériu vždy nejdůležitější postavení.

Ruský nacionalismus se objevil na začátku 19. století z původních myšlenek romantismu. Počátek 19. století zaznamenal vznik dvou opačných nacionalistických proudů: „Západníci“ hledali inspiraci na západě, snažili se napodobit život západní společnosti ve všech jeho aspektech. Naproti tomu „Slavjanofilové“ představovali násilný slovanský nacionalistický proud, který se proslavil myšlenkou, že Rusko musí vládnout světu²⁶. Slovanofilství zformovalo počáteční charakter ruského nacionalismu. Tato definice se stala synonymem ruského nacionalismu. Slavjanofilové převzali od hegelianismu všechno, co bylo spojeno s „národní predestinací“. V tomto aspektu se slovanofilství podobalo germanofilství²⁷.

Velmi důležitým bodem pro pochopení přínosu imperiálního období pro charakter ruského nacionalismu, je národní doktrína hrabě S. S. Uvarova sepsaná za vlády Mikuláše I. Doktrína „oficiální národnosti“, skládající se ze tří pilířů „Pravoslaví, samoděržaví, národnost“, je dobrá pro představení si toho, na jakých hodnotách musí stát ruské impérium. První komponent doktríny zdůrazňoval podstatnou roli, kterou hrála pravoslavná církev a její učení v životě Ruska. Druhý komponent prohlašoval, že Rusko potřebuje absolutního monarchu jako centrální prvek politického systému. Poslední komponent prohlašoval, že ruský národ je národem celého impéria, spojujícím různé etnické skupiny²⁸. Docela nejasný princip národnosti zdůrazňoval unikátní charakter ruského národa, jeho svébytnost, a proto pro Rusko nevhodnost cizích politických a sociálních institucí²⁹.

Tyto tři pilíře státního uspořádání Ruska 19. století navždy zanechaly své stopy na současném charakteru ruského sebevědomí a nacionalistických myšlenkách. Pravoslavná církev se navždy stala spirituální stránkou ruské kultury, přežila sovětský teror a dnes získala dominantní postavení. Nelze říci, že má příliš demokratický charakter, neboť v mnohonárodnostním Rusku propaguje nadřazenost ruského národa, ruské kultury a obecně všeho ruského. Samoděržavný způsob vládnutí byl vždy velmi populární v Rusku.

---

²⁶ SNYDER, Louis Leo. *The New Nationalism*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003, s. 285.

²⁷ SNYDER, Louis Leo. *The New Nationalism*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003, s. 286.

²⁸ CHUBAROV, Alexander. *Russia's bitter path to modernity: A history of the Soviet and Post-Soviet Eras*. New York: Continuum International Publishing Group, 2001, s. 36.

²⁹ FREEZE, Gregory L. *Russia: a history*. New York: Oxford University Press, 2002, s. 159.

Existovala zde touha po mocném, rozhodném „carovi“, který vyřeší všechny problémy. Rysy takového způsobu vládnutí je lehké najít v sovětském období a současném Rusku. Koncept toho, že ruský národ je nejhlavnějším národem v Ruském impériu, zůstal téměř beze změn v Sovětském impériu a v současném Rusku je stále velmi populární myšlenkou. Pro ruský nacionalismus v kontextu současného vývoje hraje období Ruského impéria velmi důležitou roli, neboť myšlenky oficiální národnosti, nadřazenosti ruského národa, kultury, oficiální víry, imperiální moci se zachovaly, prošly evoluční cestou a jsou aktuální dodnes. A dnes můžeme velmi často vidět symbiózu nacionalistických myšlenek odkazujících na období ruského impéria a sovětské éry.

1.2.3. Vliv sovětské éry na formování charakteru dnešního nacionalismu

Sovětské období ruských dějin je dalším formujícím faktorem současného ruského nacionalismu. Dnešní národní myšlenku tvoří především touha po bývalé moci z dob Ruského impéria a hlavně z dob Sovětského svazu. V Sovětském svazu měl ruský národ vždy vyšší postavení, než jakýkoliv jiný. Byl národem formujícím stát a už jen proto hledá dnešní ruský nacionalismus v sovětské minulosti něco přínosného pro sebe. V nacionalistickém diskursu se Sovětský svaz velmi často prezentuje jako mohutné a prosperující impérium, vítězný stát, mocná a přední velmoc, která se zapsala do světových dějin. Sovětský teror a represe, násilná kolektivizace, komunistická diktatura a další hrůzy komunistického režimu se do tohoto výčtu vůbec nepočítají. Paradoxně jsou ale sovětské dějiny většinou vnímány buď striktně negativně nebo naopak pozitivně, často chybí realistické vnímání. Sovětský režim posílil autoritářský způsob vládnutí, který má dnes mnoho stoupenců.

Sovětská propaganda také sehrála svou roli ve formování současné ruské mentality. Pocit, že Sovětský svaz je obklopen nepřáteli, vytvořil rozsáhlé podezření, které neodvratně vypěstovalo víru v to, že se zahraniční síly podílejí na různých spiknutích a podvratných činnostech³⁰. Konfrontace se Západem je zcela výrazná v ruských nacionalistických myšlenkách a má hluboké kořeny. Byla propagovaná slavjanofilstvím a euroasijstvím a

---

³⁰ MIRSKII, Georgii. *On Ruins of Empire: Ethnicity and the Nationalisms in the Former Soviet Union*. Greenwood Publishing Group, 1997, s. 160.

sovětská propaganda je jen oživila a posílila. Lze říci, že nevráživost k jiným národům (a nejen k západním) je typickým rysem dnešního nacionalismu v Rusku. Tato nevráživost je výsledkem toho, že v průběhu dějin se u ruského národa vyvíjel komplex nadřazenosti. Zvláštním způsobem se to projevuje ve vztahu k malým národům, například téměř nikdo v Rusku nikdy neřekne, že Lotyšsko nebo Estonsko jsou stejné státy jako Rusko a mají stejná mezinárodní práva, nebo že Lotyši či Estonci jsou zformované národy se svou vlastní vyspělou kulturou.

Neposlední roli hraje geografický faktor, který se podílel na formování ruské národní identity. Rusko se nachází jak v Evropě, tak i v Asii a to vyvolalo hodně sporů ohledně identity Ruska a ruského národa. Už dlouhá staletí existuje problém hledání národní identity. Jak tvrdí vědci a jiní odborníci, ruský národ sdílí evropské i asijské charakteristiky, například autoritativní způsob vládnutí či kolektivismus lze zařadit spíše do rysů asijských národů. Teritoriální expanze začala v 16. století. Prvotní důvody expanze byly čistě bezpečnostní. Cílem bylo posunout své hranice co nejdál od centra. Velký vliv na budoucí skoro paranoickou expanzi měla mongolská invaze a nadvláda. Posouvání hranic a strategických hranic je důsledkem toho, že se Rusko nestalo národním státem. Pozdější teritoriální expanze byla chápána jako expanze národní moci³¹. Dnes, díky své rozsáhlé rozloze, považuje Rusko za svůj nárok vlastnit statut velmoci a mít právo rozhodovat za sousední státy.

Přehled teoretických a historických aspektů nacionalismu a ruského nacionalismu je nezbytný pro pochopení charakteru nacionalismu v Rusku v kontextu současnosti, dává představu o tom, jak vypadá nacionalismus dnes, jaké má základy a lze dle toho předpokládat, jakou bude mít budoucnost.

---

³¹ TRENIN, Dmitri. *The end of Eurasia: Russia on the border between geopolitics and globalization*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2002, s. 64-65.

2. Současný ruský nacionalismus, jeho charakter a formy

2. 1. Etnický versus občanský nacionalismus

Předchozí kapitola byla věnována teoretickým aspektům nacionalismu a ruskému nacionalismu v kontextu dějin, vývoji ruské národní identity a jejímu pochopení. Pro pochopení dnešního nacionalismu bylo velmi důležité se podívat do minulosti, pochopit co ovlivnilo a zformovalo ruskou národní identitu a současný charakter ruského nacionalismu.

V této práci je fenomén současného ruského nacionalismu zkoumán hlavně v časovém rozmezí od roku 2000 až dodnes. Po rozpadu Sovětského svazu bylo nutné pro nový stát a „nový“ národ vytvořit ideovou platformu, Rusko začalo hledat novou národní koncepci, ruský nacionalismus se obrodil převzav většinou nacionalistické myšlenky z doby Ruského impéria a Sovětského svazu. V 90. letech se nový ruský nacionalismus postupně formoval a dále posiloval. Lze říci, že dnes má nejsilnější formu za posledních dvacet let. Hlavní příčina tohoto faktu spočívá v tom, že dnešní politická reprezentace využívá nacionalismus a nacionalistické nálady společnosti jako nástroj vládnutí, prosazení a udržení moci.

Názna posílení nacionalistických nálad ve společnosti a upevnění nacionalistických myšlenek mezi politickými elitami se staly parlamentní volby do Státní Dumy z roku 2003, ve kterých vyhrály politické strany, pro které byl nacionalismus, v různých formách, ideovou základnou. Čtyři reprezentované strany, prokremelské Jednotné Rusko (*Jedinaja Rossija*), takzvaná Liberální demokratická strana Ruska (LDPR) v čele s Vladimírem Žirinovským, Komunistická strana Ruské federace (KPRF) v čele s Gennadijem Zjuganovem a strana Vlast (*Rodina*), žádají obnovení mohutného ruského státu a jeho vlivnou roli v mezinárodních vztazích³². Lídři těchto stran zdůrazňovali, že Rusko musí mít svou nezápadní cestu vývoje. Hlavním liberálním stranám, kterými jsou

---

³² HANSON, Stephen E. *Russian Nationalism in a Post Ideological Era*, In RUMER, Eugene B. WALLANDER Celeste A. *Russia Watch: Essays in Honor of George Kolt*. Washington D. C.: Center for Strategic and International Studies, 2007, s. 10.

Jablko (*Jabloko*) a Svaz pravých sil (SPS), se nepodařilo dosáhnout 5% hlasů, a proto tyto strany nevytvořily vlastní frakce v dolní komoře parlamentu³³. Situace se v 2007 roce zopakovala. Do parlamentu se dostaly čtyři strany, tři stejné strany jako ve volbách 2003 (Jediné Rusko, LDPR, KPRF), a nově vzniklá strana Spravedlivé Rusko (*Spravedlivaja Rossija*), která se transformovala ze strany Vlast.

V dnešním Rusku se setkáme s různými nacionalistickými koncepcemi, především se podíváme na takzvanou etickou a občanskou formu nacionalismu. Ruská federace je mnohonárodním státem, je jasné, proč je přítomen nacionalismus etnický: ruský národ vždy měl a má nejsilnější postavení a privilegia. Další příčinou je to, že soužití různých národů v mnohonárodním státu vždy vyvolává napětí a konflikty. Občanský nacionalismus je opakem etnického nacionalismu, je namířen především na udržení státu pohromadě, etnický původ nehraje velkou roli. Dnešní ruský občanský nacionalismus lze označit jako státní, neboť stát je objektem a centrem nacionalismu, koncept občanství nehraje tak důležitou roli jako v mnohých jiných státech Evropy. Tento druh nacionalismu je součástí dnešní státní ideologii, formuje takzvanou ruskou národní myšlenku.

2.1.1. Vnímání etnického nacionalismu v Rusku

Pro etnický nacionalismus je důležitým především *ethnos*, lidé se musí spojovat výlučně na etnickém základu. Tento druh nacionalismu je postaven na tom, že národ je společenství lidí, které spojuje společná kultura, víra, jazyk a dějiny. Podle tohoto druhu nacionalismu, je národní identita považována za etnickou identitu, identitu „krve a ducha“, a začlenění jiných charakteristik není možné³⁴. Tento druh nacionalismu má mnoho stoupců v dnešním Rusku. Má více agresivní podobu, než nacionalismus občanský a velmi často se transformuje na extrémní formy, jako jsou xenofobie a rasismus. Přestěhovalci ze Střední Asie a Kavkazu, kteří jedou do Ruska za práci „iritují“ většinu Rusů, tím posilují etnicko-nacionalistické nálady v ruské společnosti. Například, podle

---

³³ HANSON, Stephen E. *Russian Nationalism in a Post Ideological Era*, in: RUMER, Eugene B. WALLANDER Celeste A. *Russia Watch: Essays in Honor of George Kolt*. Washington D. C.: Center for Strategic and International Studies, 2007, s. 10.

³⁴ BYKOVA, Marina. Nation and nationalism: Russia in search of its National Identity. In STEUNEBRINK, Gerrit. ZWEERDE, Evert van der. *Civil Society, Religion and the Nation. Modernization in intercultural context: Russia, Japan, Turkey*. Amsterdam: Editions Rodopi, 2004, s. 46.

serveru *Amnesty International USA*, který se opírá o statistiku informačně analytického centra „Sova“, bylo v Rusku v roce 2005 zavražděno 28 lidí a 366 dalších bylo napadeno kvůli svému neruskému původu.³⁵ Tyto zločiny měly bezesporu rasový a etnický motiv. Tomuto extrémnímu druhu ruského nacionalismu bude věnována poslední čtvrtá kapitola práce. Antipatie Rusů k jiným neslovanským národům musíme hledat v kontextu dějin. Etničtí Rusové byli od dob Ruského impéria vždy národem rozhodujícím. I když Sovětský svaz byl státem „bratrských“ národů, národní otázka nikdy nebyla vyřešena a ruský národ měl vždy hlavní postavení. Komplex superiority ruského národa jenom upevňuje etnický nacionalismus. Například, podle výzkumu Všeruského centra průzkumu veřejného mínění (VCIOM), který byl proveden v roce 2009, 29% lidí odpovědělo, že cítí antipatie ke kavkazským národům, a naopak 31% lidí dalo odpověď, že ruský národ vyvolal nejvíce sympatií ze všech. Tyto statistické údaje ukazují na míru popularity etnického nacionalismu v ruské společnosti.

Různá hnutí, která propagují etnický nacionalismus, zde můžeme zmínit například, Slovanský svaz, Ruský Pochod, Veliké Rusko, Rus Pravoslavná, Hnutí proti nelegální imigraci (*Dviženije protiv nelegalnoj immigracii-DPNI*), Národní svaz a jiné, velmi často používají slogan „Rusko pro Rusy“. Tyto nacionalisté sní o ruském národním státu a jejich myšlenky jsou pro mnohonárodní stát velice nebezpečné. Současná moc tomu rozumí, a proto se snaží nepodporovat vývoj tohoto druhu nacionalismu, ale často má neutrální postoj a občas vyjadřuje dokonce veřejnou podporu těmto hnutím. Putin a Kreml mnohokrát kritizovali extremistické manifestace a pochody, ale například v roce 2006 sám Putin poručil vládě omezit počet cizinců na ruských tržnicích. Ve svém prohlášení Konstantin Romadovskij, ředitel Federální migrační služby, naznačil, že „cizinec“ je ten, který má jinou kulturu a religii než obyvatelstvo Ruské federace, a tím implicitně definoval ruského občana především podle etnického původu. Dle této logiky pak musí být přístup obyvatelů neruského původu na trhy omezen bez ohledu na to, jestli mají ruský nebo cizí pas³⁶. Ve stejném roce Putin prohlásil, že „lidé neslovanského původu“ „převládají“ na tržnicích ve

---

³⁵ AMNESTY INTERNATIONAL. *Russian Federation: Racism and xenophobia rife in Russian society*. [online] 2006 – [cit 20 března 2009] Dostupný z WWW:

<http://www.amnestyusa.org/document.php?lang=e&id=ENGEUR460182006>

³⁶ HEINEMANN-GRUEDER, Andreas. *Federal discourses, minority rights, and conflict transformation*. In ROSS, Cameron. CAMPBELL, Adrian. *Federalism and Local Politics in Russia*. New York: Routledge, 2009, s. 57.

většině ruských měst. Toto prohlášení se dá jinými slovy traktovat tak, že povolení pracovat na trzích bude omezeno nejen pro cizince, ale i pro občany Ruska „neslovanského původu“. Putinovská politika tedy ve své podstatě aplikovala slogan „Rusko pro Rusy“³⁷

2.1.2. Nová ruská verze občanského nacionalismu

Na Západě je občanský nacionalismus postaven na občanských hodnotách jako je rozvoj státu, přítomnost občanské společnosti a moderní koncept občanství. V Rusku přinesl občanský nacionalismus novou myšlenku týkající se konceptu ruské národní identity. Myšlenka občanského ruského národa, který zahrnuje všechny občany Ruské federace bez ohledu na etnický původ, kulturní základ, kde občané jsou spojeni loajalitou k novým politickým institucím a Ústavě³⁸. Dalším rozdílem mezi západním a ruským občanským nacionalismem je fakt, že v Rusku nikdy neexistovala občanská tradice, koncept občanství nikdy nebyl příliš důležitým stejně jako občan samotný. Za vlády V. Putina se idea občanského nacionalismu výrazně posílila, tento koncept nezdůrazňuje rozmanitost národů a jejich kultury v Rusku, ale snaží se co nejvíce smazat rozdíly mezi národy Ruské federace. Jeden homogenní národ znamená absenci konfliktů z etnického a rasového hlediska. Rusko má ještě jednu zvláštnost, proč občanský nacionalismus evropského typu v daný okamžik nelze prosadit. Dnes, v druhém desetiletí 21. století, nemá Rusko zdravou a stabilní občanskou společnost a absence demokratických tradic je příčinou, že tuto společnost nelze vytvořit. Ve státě, ve kterém byl státní aparát vždy důležitější než občan a zájem státu byl důležitější než zájem občana, je vytvoření občanské společnosti velmi problematické. Občanský nacionalismus v kontextu současnosti je nácílen především na upevnění státu, nikoliv občanské společnosti.

V 90. letech za vlády Borise Jelcina neměl ruský nacionalismus silnou a agresivní formu, propagace nacionalistických myšlenek nikdy nebyla prioritou a nacionalismus samotný nebyl natolik součástí státní ideologie. Vladimir Putin, spolu s konzervativními

---

³⁷ HEINEMANN-GRUEDER, Andreas. *Federal discourses, minority rights, and conflict transformation*. In ROSS, Cameron. CAMPBELL, Adrian. *Federalism and Local Politics in Russia*. New York: Routledge, 2009, s. 57.

³⁸ BYKOVA, Marina. Nation and nationalism: Russia in search of its National Identity. In STEUNEBRINK, Gerrit. ZWEERDE, Evert van der. *Civil Society, Religion and the Nation. Modernization in intercultural context: Russia, Japan, Turkey*. Amsterdam: Editions Rodopi, 2004, s. 46.

politickými silami, se stal tvůrcem nové nacionalistické doktríny. Dalším faktorem je zlepšení ekonomické situace Ruska po roce 2000, které napomohlo vzestupu popularity nacionalistických myšlenek v ruské společnosti. Občanský nacionalismus má charakter státní, protože politické sily, jako je hlavní vládní politická strana Jednotné Rusko (Jedinaja Rossija), vláda V. Putina, a prezident D. Medvěděv, naznačují, jakou roli bude hrát stát v nacionalistickém diskursu. Podle jejich dnešní koncepce je stát garantem občanské společnosti a je nejhlavnějším objektem nacionalismu. Často se mluví o patriotické výchově mládeže, o tom, že patriotismus je nutný pro silný a stabilní stát. Ruský patriotismus můžeme chápat ve stejném smyslu jako nacionalismus, neboť dnes je nástrojem jak ovlivňovat společnost, je velmi často vnucován občanům. Tyto pojmy v ruském kontextu jsou skoro synonymy. Dnes stát rozhoduje o tom, jakým způsobem musí společnost vnímat sama sebe, ukazuje na to, jaký názor je správný a patriotický a jaký nikoliv. V dnešním Rusku lze velmi často slyšet kritiku, že ten či onen názor, film nebo článek není patriotický. Nepatriotický pohled nebo názor znamená ve skutečnosti odlišnost od oficiální státní ideologie nebo kritiku současné situace politické a sociální. Podle mého názoru, nesmí mít patriotismus takovou vnucovanou formu, jakou má dnes.

Jak píše ruská politoložka Lilia Shevtsova, současná politická elita využívá nacionalismus s cílem mobilizovat společnost a odvádět pozornost od sociálních problémů. S tímto tvrzením lze souhlasit, neboť forma státního nacionalismu zdůrazňuje v první řadě pozitivní vývoj v zemi, vytváří se pozitivní obraz, sociální a jiné problémy jsou zastíněny. Na základě občanského nacionalismu se vytváří nový odlišný „občansko-státní“ nacionalismus. Podle statistických údajů za rok 2009 nevládního centra průzkumu veřejného mínění Levada Centrum, má pro 75% ruských občanů slovo nacionalismus negativní konotace, ale pojem patriotismus téměř nevyvolává negativní emoce. Dnešní politická elita nikdy nepoužívá slovo nacionalismus, ale patriotismus, národní zájem, zájem státu a občanů, národní idea apod.. Ani etnický ani občanský současný ruský nacionalismus nemá jasný demokratický charakter.

2. 2. Nacionalistické subjekty v současné ruské politice a ideové proudy ruského nacionalismu

Ponecháme stranou postoj státní moci k nacionalismu a místo nacionalismu ve státní ideologii, neboť tomu bude zvlášť věnovaná třetí kapitola práce. V této podkapitole se podíváme na různé nacionalistické proudy, prozkoumáme hlavní nacionalistická uskupení (strany, hnutí, organizace) a jejich představy o nejlepším uspořádání státu. Široké spektrum různých nacionalistických skupin ukazuje na to, že v ruské společnosti jsou nacionalistické myšlenky dosti populární a mají silnou podporu. Ideové nacionalistické proudy jsou představeny jak ultrapravicovými tak levicovými uskupeními, ale téměř všechna tato uskupení mají něco společného, konkrétně podporují myšlenku konfrontace Ruska se Západem (paradigma: my versus oni), nutnost zvláštního vývoje státu (vidí v tom unikátnost Ruska) a odmítnutí evropské či západní cesty. Nacionalisté stojí proti liberálům, kterých je v Rusku málo a představují názory, které nemají velkou podporu společnosti. Lze usoudit, že většina lidí vnímá liberální proud jako cizí a nevhodný pro Rusko.

Především se podíváme na opoziční strany propagující nacionalistické myšlenky. Vize nacionalisticky zaměřené „strany moci“ (*partija vlasti*) Jednotného Ruska o státním uspořádání bude analyzována ve třetí kapitole, která bude věnována propojenosti státní ideologie a nacionalismu. Politické strany, které používají resentmentní nálady etnický ruského obyvatelstva pro získání předvolebních bodů zejména jsou LDPR, KFRF a Vlast³⁹.

2.2.1. Liberální demokratická strana Ruska

Soustředíme se na LDPR. Zkratka LDPR znamená Liberální demokratickou stranu Ruska, ale její liberálnost a demokratičnost je jenom v názvu, ve skutečnosti je ultrapravicovou nacionalistickou stranou. Lídr strany, Vladimír Žirinovskij ideologicky používá jak velký sovětský patriotismus, populismus tak i ruský nacionalismus⁴⁰. Strana vznikla v roce 1990 a je relevantní dodnes. Největší úspěch měla strana ve volbách roku

---

³⁹ MALACHOV, Vladimír. *Nacionalizm i „Nacionalnaja Politika“ Rossijskoj Vlasti 1991-2006*. In LARUEL, Marlen. *Russkij Nacionalizm: socialnyj i kulturnyj kontekst*. Moskva: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2008, str. 150

⁴⁰ SAKWA, Richard. *Russian Politics and Society*. New York: Routledge, 2002, s. 178.

1993, ve kterých získala téměř 23 procent hlasů, dále se zisk hlasů měnil: 11 procent v roce 1995, 6 procent v roce 1999, 11.5% v roce 2003 a 8.2 procent v posledních volbách v roce 2007⁴¹.

Populismus strany je založen výlučně na charismatu Žirinovského. Ve svých projevech, Žirinovský otevřeně využívá protizápadní sentimenty, které vznikly v době úpadku Ruska jako supervelmoci. Strana podporuje připojení Ukrajiny, Běloruska a jiných sousedních států do ruského státu⁴². Protizápadní a velkoruská rétorika je jednou z myšlenkových zakladen této strany. Protizápadní politika se reflektuje v ekonomických představách, strana obhajuje ekonomický protekcionismus. Například, LDPR otevřeně vyzývá k omezení vlivu západních ekonomik na Rusko, snížení podílu západních investorů v ruských společnostech atd. Žirinovský myslí nejen nacionalisticky ale i imperialisticky, tvrdí, že geopolitické problémy Ruska (a světa) budou vyřešeny, když Rusko získá přístup k Indickému oceánu⁴³. Výroky a návrhy stranického leadera neznají hranice, několikrát dokonce navrhoval vyhodit neutronovou bombu na Pobaltské státy, vést atomovou válku proti Německu, anektovat bývalé území carského Ruska a Sovětského svazu, včetně Aljašky a Finska⁴⁴. Žirinovský i nadále zůstává jednou z nejznámějších osobností ruské politiky. LDPR bude mít úspěch vždy, pokud budou nacionalistické nálady v Rusku natolik silné a nacionalismus bude mít takový agresivní charakter.

2.2.2. Komunistická strana Ruské federace a Spravedlivé Rusko

Levicový nacionalistický proud představuje v první řadě Komunistická strana Ruské federace (KPRF). Tato strana je přímým nástupcem KSSS, má zastoupení v parlamentu od roku 1993. V parlamentních volbách 2003 KPRF získala 12 procent hlasů a v posledních volbách roku z 2007 11.6 procent⁴⁵. Stranický leader Gennadij Zjuganov nemá takové

---

⁴¹ KESSELMAN, Mark.; KRIEGER, Joel.; ALLEN, Christopher.; HELLMAN, Stephen. *European Politics in Transition*. Boston: Houghton Mifflin Company, 2008, s. 382.

⁴² KESSELMAN, Mark.; KRIEGER, Joel.; ALLEN, Christopher.; HELLMAN, Stephen. *European Politics in Transition*. Boston: Houghton Mifflin Company, 2008, s. 382.

⁴³ DELANTY, Gerard.; KUMAR, Krishan. *The SAGE handbook of nations and nationalism*. London: SAGE, 2006, s. 421.

⁴⁴ ETHRIDGE, Marcus E.; HANDELMAN, Howard. *Introduction to Comparative Politics*. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009, s. 387.

⁴⁵ ETHRIDGE, Marcus E.; HANDELMAN, Howard. *Introduction to Comparative Politics*. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009, s. 559.

charisma jako Žirinovský, ve svých výrocích je výrazně skromnější, nepoužívá příliš otevřenou antisemitskou a xenofobní rétoriku jako Žirinovský, ale to vůbec neznamená, že jeho strana není nacionalisticky zaměřená. KPRF představuje na ruské politické scéně směs ruského a komunistického nacionalismu, který je adaptován na podmínky v současném Rusku. Zjuganovy představy o ruském nacionalismu a identitě jsou založeny na několika zdrojích, včetně religie, pocitu ohrožení zevnitř a zvenku, snahách „těch kdo nenávidí Rusko“ oslabit stát, pocitu historické kontinuity vývoje Ruska a důležitosti obnovy státnosti a postavení Ruska jako velmoci⁴⁶.

Sovětský svaz se stal pro KPRF hlavním ideálem státnosti. Vedení strany vnímá sovětské dějiny pouze pozitivně, bez ohledu na represe a diktaturu. Podle Zjuganova, byla Komunistická strana Sovětského svazu rozdělena do dvou frakcí: první frakci představovali patriotičtí etničtí Rusové a druhou internacionalisté, kosmopolité a představitelé různých etnických minorit⁴⁷. Tato druhá frakce podle leadera KPRF zavinila všechny neúspěchy Sovětského svazu, včetně jeho rozpadu. Je vidět, že Zjuganov se snaží svést odpovědnost za hrůzy komunistického režimu na „špatnou“ komunistickou stranu a ukázat, že dnešní komunistická strana je ta „dobrá“.

Paranoidní strach z cizího vlivu a nadvlády je bezesporu součástí dnešního nacionalistického diskursu. Protizápadní rétorika je stejně silná jako u LDPR. KPRF má také představu o Rusku jako o supervelmoci. Západ, a především Spojené státy, jsou vnímány jako hlavní nepřítel kvůli tomu, že západní lídři se snaží oslabit Rusko, zničit postavení supervelmoci a obrátit Rusko na závislý stát „nadmárodního světového režimu“. Podle Zjuganova, pomůže zabránit těmto anti-ruským spiknutím jen obnova ruské státní suverenity na základě obnoveného Sovětského svazu, který bude mnohonárodním, ale unitárním státem. V čele tohoto státu budou etničtí Rusové a jejich poruštění spojenci⁴⁸. Je třeba si všimnout také toho, že komunistická strana aktivně podporuje myšlenky etnického nacionalismu a především se vyjadřuje o tom, že ruský národ musí mít rozhodující postavení ve státní správě.

---

⁴⁶ HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E.Shapre, 2004, s. 180.

⁴⁷ HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E.Shapre, 2004, s. 181.

⁴⁸ HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E.Shapre, 2004, s. 181.

Další stranou zastoupenou v parlamentu, která se opírá o nacionalistické sentimenty, je Spravedlivé Rusko (*Spravedlivaja Rossija*). Strana vznikla v roce 2006 sloučením malých levicových stran a strany Vlast (*Rodina*). Ideově je Spravedlivé Rusko velmi blízké komunistické straně. Pro získání voličů jsou používány stejné sentimenty, jako protizápadní rétorika, výjimečnost ruského státu a národa, obnova bývalé moci. Předseda strany Sergej Mironov je současným speakerem Rady federace, horní komory parlamentu. Ve skutečnosti není Spravedlivé Rusko opravdovou opoziční stranou, ale spojencem kremelského Jednotného Ruska. V roce 2007 nabídl Mironov změnit ústavu a povolit zvolení prezidenta na třetí funkční období⁴⁹. To můžeme chápat jako ukázkou loajality vůči Putinovi. Spravedlivé Rusko také podporuje státní nacionalismus nebo etatismus jako Jednotné Rusko a současná politická nomenklatura této strany je ideově něčím mezi Kremlem a komunistickou stranou.

2.2.3. Ideový proud neo-euroasijství

Nacionalistické subjekty jako LDPR a KPRF používají různé formy nacionalismu: LDPR a Žirinovskému je bližší antikomunistický a ultrapravicový nacionalismus, KPRF propaguje většinou hybridní komunistický nacionalismus. Ve skutečnosti mají tyto subjekty i společné rysy. To, co je spojuje, je ideový proud moderního euroasijství nebo neo-euroasijství. Koncepce euroasijství vznikla již na začátku 20. století, avšak po rozpadu Sovětského svazu byla znovu oživena a aktualizována. Někteří autoři (například Lajos F. Szászdi) používají definice neo-euroasijství a dělí ho na pragmatické a radikální. Jiní (například Richard Sakwa) tvrdí, že existuje pragmatické euroasijství a radikální neo-euroasijství. V této práci budeme používat druhou variantu výkladu, totiž pragmatické euroasijství a radikální neo-euroasijství.

Dnešní euroasijství představuje koncept sebeurčení ruské národní identity a uvědomění si výjimečnosti ruské kultury a civilizace spolu s představami o nacionalismu, ve kterém je Eurasie konceptem duchovním a geopolitickým⁵⁰. Jak píše Richard Sakwa,

---

⁴⁹ SHVECOVA, Lilia. *Russia Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2007, s. 94.

⁵⁰ SZASZDI Lajos F. *Russian civil-military relations and the origins of the second Chechen war*. New York: University Press of America, 2008, s. 9.

pragmatické euroasijství se jenom opírá o tvrzení, že Rusko je zároveň evropským a asijským státem a radikální neo-euroasijství má silnější imperialistické a nacionalistické zaměření. KPRF a v první řadě LDPR se dají zařadit do neo-euroasijského myšlenkového proudu, obě strany vidí Rusko jako supervelmoc, impérium a propagují superioritu nad ostatními. Jeffrey Mankoff, ve své nové knize „*Russian foreign policy: the return of great power politics*“ uvažuje, že euroasijství (pragmatické nebo radikální neo-euroasijství) je v moderním Rusku svým úsilím obnovit stát velmi podobné tomu v Sovětském svazu, jak teritoriálně, tak i politicky, přičemž tato varianta je nejvíce vhodná pro unikátní euroasijskou civilizaci.

Nejvýznamnějším teoretikem, ideologem a propagátorem radikálního (neo-euroasijství) euroasijství je filozof, politolog a profesor Moskevské státní univerzity, Alexandr Dugin. Podle koncepce A. Dugina, se Rusko musí znovu objevit jako supervelmoc dominující na euroasijském prostoru, a přitom se musí pokusit nastolit světovou nadvládu. Pro vytvoření nového euroasijského impéria bude nutné absorbovat státy jako je Ukrajina nebo Kazachstán, odmítnout individualismus, akceptovat kolektivismus a přijmout ruskou pravoslavnou církev jako nejdůležitější duchovní instituci⁵¹. Duginová nacionalistická koncepce zahrnuje také úvahy o euroasijském národě a o jeho postavení. Slované, Turské a Finské národy tvoří, podle teorie, takzvaný euroasijský „*super ethnos*“. Ostatní národy, a především Židé, nemají takové důležité postavení. Jeho tvrzení má výrazný antisemitský charakter, protože se hlavním terčem kritiky stal Židovský národ. Hlavní teoretik radikálního euroasijství uvažuje, že Rusko se musí v mezinárodních vztazích soustředit v první řadě na strategickou integraci ve Společenství nezávislých států. Rusko také musí podporovat vývoj vztahů s Evropou a Japonskem. Spojené státy, jsou podle koncepce, největší hrozbou a nepřitelem. Euroasijské Rusko musí plnit roli osvoboditele Evropy od politické, ekonomické a kulturní okupace Ameriky⁵². Nacionalisticko-geopolitické teorie A. Dugina jsou zcela vyžádané a mají své stoupence. V roce 2002 založil Dugin Hnutí Eurasie, které bylo později transformováno do Mezinárodního euroasijského hnutí (*Международное евразийское движение*). Toto hnutí je

---

⁵¹ MANKOFF, Jeffrey. *Russian foreign policy: the return of great power politics*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2009, s. 67.

⁵² HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E.Shapre, 2004, s. 184-185.

podporováno vyšší politickou elitou, včetně administrace tehdejšího prezidenta Putina a pravoslavného duchovenstva⁵³.

2.2.4. Pravoslaví a filozofie Alexandra Solženicyna v nacionalistickém diskursu

Stejně jako v 19. století, má nový ruský nacionalismus svou „duchovní základnu,“ a to konkrétně učení ruské pravoslavné církve. Pravoslaví natolik ovlivnilo stanovení ruské národní identity, že dnes není možné oddělit nacionalismus od pravoslaví, ale naopak můžeme říct, že existuje takzvaný pravoslavný nacionalismus, který se zaplétá do jiných forem a ideových proudů nacionalismu. Pravoslavná církev přežila ateistické sovětské období a dnes má důležité postavení v ruské společnosti. Je nejen spirituální ale i politickou institucí, která prosazuje své zájmy. I přestože je dnes Ruská federace sekulárním státem, nemá tedy oficiální náboženství, je postavení pravoslavné církve nepochybně nejsilnější ze všech konfesí. Dnešní politická nomenklatura jí otevřeně vyjadřuje svou podporu a loajalitu a pravoslavné duchovenstvo na oplátku podporuje státní moc a pomáhá upevnit stát.

Pravoslavný nacionalismus se projevuje v různých formách, jak umírněných tak i radikálních, je prosazován nejen prostřednictvím ruské pravoslavné církve ale i s pomocí různých nezávislých uskupení a organizací. Pravoslavní nacionalisté věří, že pravoslaví hraje důležitou roli v obnově ruského národa a zůstává nejvýznamnějším rysem ruské národní identity. Nicméně se nacionalisté liší v pohledu na geopolitickou definici Ruska, a to ve způsobech dosažení svých cílů. Někteří prosazují demokratické metody a toleranci k jiným skupinám, druzí nikoliv⁵⁴. Pravoslavný nacionalismus má výrazně etnický charakter, neboť objektem tohoto druhu nacionalismu je etnicky ruský národ, nikoliv národy Ruska.

Pravoslavná církev má velmi nepřátelský postoj k jiným vyznáním a kulturám a proto pravoslavní nacionalisté obhajují v první řadě ruskou kulturu, jazyk a východně-křesťanskou víru před cizím vlivem. Stejně jako se současná elita bojí NATO, pravoslavná

---

⁵³ BOWKER, Mike. *Russia, America and the Islamic World*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2007, s. 24-25.

⁵⁴ HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E. Shapre, 2004, s. 184-185.

církev se bojí rozšíření vlivu katolictví v Rusku, a dělá všechno, aby katolictví zdiskreditovala a omezila jeho vliv. I když oficiálně pravoslavná církev toleruje všechny konfese, z její strany bylo mnohokrát možno slyšet, že katolictví je hrozbou pro ruský pravoslavný stát. Ideově se pravoslavné nacionalistické skupiny velmi často opírají o strach před cizím vlivem a paranoidní hrozbu zničení a ovlivnění ruské pravoslavné kultury.

Velmi důležitým a významným teoretikem pravoslavného nebo východně-křesťanského nacionalismu byl Alexandr Solženicyn. Nelze ale jednoznačně tvrdit, že byla jeho filozofie zaměřena jen na pravoslavný nacionalismus, neboť v jeho filozofických pracích najdeme rysy euroasijství, slavjanofilství a jiných proudů. Podle doktorky a politoložky Shireen Hunter, můžeme Solženicyna zařadit do řady pravoslavných nacionalistů, fakticky kvůli tomu, že centrální pozici v jeho filozofii má pravoslavná víra a duchovnost. Dominujícími tématy jeho myšlení jsou předsvědčení, že příčinou všech problémů světa a Ruska je odmítnutí Boha a pokus člověka splnit jeho role. Podle Solženicyna potřebuje Rusko především vytvoření co nejvíce etnicky homogenní společnosti a větší postavení ruské pravoslavné církve⁵⁵. Za velmi zajímavý bod Solženicynova myšlení lze považovat pojetí ruského národa. Filozof se domníval, že ruský národ zahrnuje všechny východoslovanské národy, totiž ukrajinský, běloruský a ruský. Aktivně obhajoval vytvoření svazu východních Slovanů, který by se skládal z Ruska, Ukrajiny, Běloruska a severních oblastí Kazachstánu⁵⁶.

Je třeba zdůraznit, že filozofie Alexandra Solženicyna neztratila ani dnes svou aktuálnost, má své stoupence v řadě různých moderních monarchistických a pravoslavných uskupení. Nejdůležitějšími uskupeními, která se dnes opírají o pravoslavný nacionalismus, jsou: Národní sobor, Ruské imperialistické hnutí, Ruský všenárodní svaz, Ruská národní jednota a Svaz ruského národa. Tyto organizace se liší mírou radikálnosti své nacionalistické ideologie avšak ani o jedné z nich nelze říci, že má demokratický základ a charakter. Ideálem monarchistických uskupení je třípilířové uspořádání 19. století, které se vyjadřuje ve známé formuli „pravoslaví, samoděržaví, národnost“.

---

⁵⁵ HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E.Shapre, 2004, s. 177

⁵⁶ KNOX, Zoe Katrina. *Russian society and the Orthodox Church: religion in Russia after communism*. New York: Routledge, 2005, s. 142.

Současný ruský nacionalismus má na jedné straně zcela různorodé formy, lze rozlišit nacionalismus komunistický, monarchistický, pravoslavný, levicový, pravicový, etnický, státní, občanský, euroasijský atd., ale každá z jeho forem má společný prvek, totiž agresivní, nepřátelský a nedemokratický charakter. Každá forma ruského nacionalismu pro svou existenci potřebuje stálou konfrontaci, skutečného nebo imaginárního nepřítele kterému bude chtít čelit ze všech sil.

3. Nacionalismus jako významná součást dnešní státní ideologie

3. 1. Státní nacionalistická koncepce, etatismus a jejich aplikace ve vnitřní politice

Tato kapitola bude v první řadě věnována současné vnitropolitické situaci z pohledu aplikace nacionalistické rétoriky. Prozkoumáme způsob vnímání nacionalismu ze strany politických elit a jeho využití jako nástroje politiky a udržení moci. Jak už bylo řečeno v předchozích kapitolách, dnešní ruský nacionalismus má v Rusku silnou pozici, na rozdíl od poměrně nízké popularity nacionalismu v jiných státech Evropy. Nacionalistické myšlenky a nálady různého charakteru, etnické nebo občanské, levicové nebo pravicové, komunistické nebo pravoslavně-monarchistické, extremistické nebo více liberální, či obsahující všechny tyto druhy nacionalismu naráz, mají značnou popularitu v ruské společnosti. Politická nomenklatura tomu rozumí a snaží se maximálně využívat oblíbenosti nacionalismu u ruských občanů. Na první pohled představuje to, co propaguje politická moc, snahu rozvinout úctu a respekt ke státu, ale ve skutečnosti se jedná o zvláštní způsob řízení státu a národa. Politická moc rozhoduje o tom, co je možné a co není, co je dobré a co nikoliv, který stát je přátelský a partnerský a jaký nikoliv apod., pomocí takových metod se pak formují nálady ve společnosti. Ve statě, kde má nacionalistické myšlení hluboké historické kořeny a vždy mělo silnou pozici, je velmi jednoduché obrátit nálady společnosti ve svůj prospěch. Dnešní nacionalistická ideologie je také používána jako způsob odvádění pozornosti od skutečných sociálních, ekonomických a politických problémů.

3.1.1. Současná politická elita a její ideologie

Nejprve musíme pochopit, kdo představuje dnešní politickou elitu. Musíme upřesnit, že pro tuto práci je důležité období od roku 2000 až dodnes. V listopadu roku 1999 Vladimír Putin, jenž vedl svou předvolební kampaň na prezidentské křeslo, prohlásil,

že ruskému národu chybí sjednocující koncept. Během svého setkání s rektory několika univerzit, zdůraznil nutnost rozvíjet národní ideu založenou na „patriotismu v nejlepší smyslu tohoto slova“⁵⁷. Rok 2000 se stal pro Rusko osudovým, kvůli tomu, že v tomto roce byl Vladimír Putin zvolen prezidentem. Jako nově zvolená hlava státu prohlásil, že „jedinou volbou Ruska může být Rusko silné a sebevědomé“ a že „jednota Ruska je opevněna patriotickou povahou našeho národa, našimi kulturními tradicemi a vzpomínkami“⁵⁸. Přes celé desetiletí byla vnitřní a zahraniční politika konstruována tímto člověkem. Vladimír Putin, na rozdíl od Borise Jelcina, měl za cíl obnovit Rusko jako světovou velmoc, podobně jako tomu bylo za existence Sovětského svazu. Pro splnění tohoto cíle bylo nutno vytvořit novou ideologickou linii, přesvědčit občany o tom, že ruský národ a ruský stát jsou výjimečné, mají zvláštní osud a právo rozhodovat ve vnitřních a zahraničních záležitostech bez jakékoliv spolupráce, účasti a pomoci. Klíčovou osobností dnešní ruské politiky je bezesporně Vladimír Putin, ale kromě něj tvoří dnešní ruskou politickou elitu konzervativní a nacionalistické síly. Bezpečnostní organizace, jako jsou FSB – Federální bezpečnostní služba - a armáda, hrají zcela rozhodující antiliberální roli na ruské politické scéně. Liberální síly nejsou téměř zapojené do politického života, mají velmi slabou podporu a popularitu ve společnosti. Parlamentní volby roku 2003 a 2007 můžou sloužit jako indikátor podpory vnitřní a zahraniční politiky Vladimíra Putina a jeho týmu.

Je třeba zdůraznit, že za nový koncept státního uspořádání byla zvolena takzvaná „mocenská vertikála“, která vymezila hierarchii politické moci a posílila politickou centralizaci a roli centra. Celý státní aparát začal pracovat nad tím, jak obnovit Rusko v roli světové velmoci. Dnešní nejsilnější politická strana Jednotné Rusko (*Jedinaja Rossija*), jež je zároveň kremelským subjektem, byla založena roku 2001 a od svého vzniku podporuje novou nacionalistickou koncepci a pomáhá jí prosadit, přičemž má v tomto úsilí usnadněnou roli, jelikož je největší reprezentovanou stranou v dolní komoře ruského parlamentu. Neposlední roli hrají státní média (zejména hlavní státní televizní kanály: První kanál, Kanál Rusko, NTV, Zprávy 24, TVC), které propagují ideu o silném a velkém Rusku a kladou velký důraz na úspěchy politické moci. Takovým způsobem se vytváří

---

⁵⁷ HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E. Shapre, 2004, s. 177

⁵⁸ CHEN, Cheng. *The prospects for liberal nationalism in post-Leninist states*. Philadelphia: Pennsylvania state university press, 2007, s. 89.

velmi pozitivní obraz vývoje ve státě a společnosti. Podřízená média jsou jedním z hlavních propagátorů oficiálního státního nacionalistického diskursu. Podle každoroční zprávy *Freedom House*, mělo Rusko v roce 2008 podle hodnocení nezávislosti médií 6.25 bodů (na škále hodnocení od 1 do 7 bodů, kdy 1 ukazuje na nejvyšší úroveň demokratického progresu a 7 nejnižší). Stát nadále kontroluje televizi, rozhlas a tištěná média, existuje jen několik zdrojů svobodných necenzurovaných médií, stále otevřeným pro politickou diskusi zůstává Internet⁵⁹.

3.1.2. Stát a jeho role ve státní nacionalistické koncepci

Politika a nacionalistická koncepce prezidenta D. Medvěděva je kontinuálním pokračováním politiky Vladimíra Putina. Politická rétorika dnešního prezidenta zdůrazňuje roli silného státu, důležité mezinárodní postavení Ruska, regionální dominanci, prioritu národních zájmů a možnost řešení mezinárodních konfliktů s použitím vojenské síly. Dá se říci, že tato koncepce dnes existuje na základě toho, co bylo vytvořeno v době, kdy V. Putin úřadoval jako prezident. Současná nacionalistická koncepce má výrazný státní a v neposlední řadě i občanský charakter, přičemž občas se do ní přidávají etnické a jiné formy nacionalismu. Státnost neboli silná politická autorita (podle politické vize V. Putina) může zajistit vnitřní pořádek, integritu státu, a pomůže prosadit zájmy Ruska v zahraničí⁶⁰. Je velmi důležité si všimnout toho, že daná koncepce má také velmi agresivní charakter, každý kdo s ní nesouhlasí nebo ji odmítá, je považován za člověka, kterému chybí patriotická výchova nebo za toho, kdo nechce vidět Rusko silným a prosperujícím státem. Loajalita státu, ve formě poslušnosti státní autoritě, slouží jako hlavní indikátor, podle kterého se všichni dělí na „patrioty“ a „zrádce“⁶¹. V kontextu současnosti se míra vlastenectví určuje mírou loajality k politické moci a jejím činnostem. Ideologie Putina

---

⁵⁹ORTTUNG, W. Robert, *Russia Report*. In GOEHRING, Jeannette. *Nations in Transit 2008. Democratization from Central Europe to Eurasia*, New York: Freedom House, 2008, s. 473.

⁶⁰SAKWA, Richard. *Putin: Russia's choice*. New York: Routledge, 2004, s. 163.

⁶¹HANSON, Stephen E. *Russian Nationalism in a Post Ideological Era*, In RUMER, Eugene B. WALLANDER Celeste A. *Russia Watch: Essays in Honor of George Kolt*. Washington D. C.: Center for Strategic and International Studies, 2007, s. 21 .

představuje kombinaci liberálních principů v ekonomice, etatismus ve vnitřní politice a velmocenský nacionalismus v politice zahraniční (*děržavnost*)⁶².

Je třeba zdůraznit, že státní nacionalistická koncepce se opírá o stát a jeho instituce, stát je hlavní hodnotou a objektem patriotismu a nacionalismu. Podle této koncepce, jenom stát může zajistit stabilitu a prosperitu společnosti a respektované mezinárodní postavení, občané musí být pyšní na svůj stát, musí ho chránit, respektovat a dávat svůj souhlas s politikou vnitřní i zahraniční a za odměnu stát bude chránit své občany. Kritika státu nebo státního aparátu, nesouhlas s jeho činností a politikou vůči jeho občanům, jsou velmi často počítány za zradu. Jakákoliv kritika nebo negativní ohlas je většinou chápán jako pokus destabilizovat politickou situaci. Příkladem nepřijatelnosti jakékoliv kritiky může sloužit to, že v červnu roku 2006, Putin podepsal kontroverzní novelu federálního zákona o extremismu, podle které lze zařadit do extremismu následující činnosti: „veřejnou pomluvu státních úředníků“, „ponížení národní hrdosti“, „překážení zákonné činnosti státních organizací“ „chuligánskou činnost páchanou z politických nebo ideologických motivů“⁶³. Zákon byl schválen Státní Dumou 8 července 2006 a Radou federace 14 července 2006⁶⁴. Tato novela je zaměřena nejen proti opozičním hnutím, ale proti každému, kdo nebude souhlasit s oficiální ideologií a politikou a tento nesouhlas bude aktivně a veřejně vyjadřovat. Současná nacionalistická státní koncepce zdůrazňuje v první řadě velikost ruského státu a národa, je nacílená na to, aby se pro každého občana Ruska stal stát nejvyšší hodnotou. Kritika není do této koncepce vůbec zařazena, zpětná vazba skoro neexistuje, občan je podřízen státu a nemá takovou důležitost jako stát samotný. V důsledku této politiky jsou dnes v Rusku velmi často porušována občanská práva a Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku řeší nejvíce stížnosti právě od občanů Ruské federace.

Politická ideologie Putina zdůrazňuje základní roli státu v řešení akumulovaných problémů Ruska. Podle jeho názoru tato koncepce Rusku umožní zachránit ztracenou mezinárodní pozici, zvláště na území bývalého Sovětského svazu. Putin se snažil strategicky zformovat silnější národní identitu s cílem naplnit vakuum, které vzniklo po zániku

---

⁶² SAKWA, Richard. *The Quality of Freedom: Khodorkovsky, Putin and the Yukos Affair*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 98.

⁶³ ORTTUNG, W. Robert, *Russia Report*. In GOEHRING, Jeannette. *Nations in Transit 2008. Democratization from Central Europe to Eurasia*, New York: Freedom House, 2008, s. 487

⁶⁴ ROSSIJSKAJA GAZETA. SOUBORY. *Federální zákon od 26 července 2006 N 148 F3. Novelizace článků 1 a 15 federálního zákona „O odporu vůči extremistické činnosti“* [online] 2006-[cit. 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <http://www.rg.ru/2006/07/29/ekstremizm-protivodejstvie-dok.html>

sovětské ideologie. Jeho skutečnou misí se stalo oživení ruského státu, vzestup ruské „národní myšlenky“, boj proti separatismu a rozkladu státu.⁶⁵ Administrace prezidenta je aktivně zapojena do procesu formování nové ideologie s pomocí různých státních programů ve sféře patriotické výchovy ve školách a zřizování nových svátků a pamětních dat. Tato ideologie se také šíří pomocí kultu armády, oficiální podpory pravoslaví a právního esencialismu, který se vyjadřuje v „etnických“ právech subjektů Federace⁶⁶.

Dalším pokusem upevnit roli státu je jistě vytvoření nového státního svátku posilujícího národní hrdost a sjednocující celou společnost 4 listopadu 2005 Rusko poprvé slavilo Den národní jednoty. Tento svátek má historický kontext, jelikož tohoto dne roku 1612 osvobodilo národní povstání moskevský Kreml od polské-litevské nadvlády. Oficiální ruská historiografie vidí tento datum jako začátek vzestupu centralizovaného ruského státu⁶⁷. Cílem tohoto svátku bylo v první řadě posílení patriotického ducha, ale kvůli svému příliš nacionalistickému charakteru toto datum začali slavit především extrémní a radikální nacionalisté⁶⁸. Dá se říct, že pokus vytvořit ještě jediné datum, které by sdružovalo celý národ Ruské federace a posilovalo patriotický duch, měl neúspěch. Většina občanů Ruska vnímá tento svátek, v první řadě, jako ještě jeden volný den, bez jakéhokoliv patriotického kontextu.

3.1.3. Role prokremelských mládežnických organizací v posílení nacionalistických nálad

Politická nomenklatura klade velký důraz na patrioticko-nacionalistickou výchovu mládeže. Pro formování „správného“ a patriotického ducha u mládeže byly vytvořeny patrioticko-nacionalistické mládežnické organizace Naše (*Naši*), Mladá Garda (*Molodaja Gvardija*), a Rusko Mladé (*Rossija Molodaja*) které otevřeně podporují nacionalistickou ideologii. Hlavním cílem těchto organizací je rozvíjet u mládeže pocit zodpovědnosti před státem a úctu a respekt k politické moci, velký důraz se klade na stát, nikoliv na rozvoj

---

⁶⁵ BUGJANSKI, Janusz. *Cold Peace: Russia's new imperialism*, Westport: Praeger Publishers, 2004 s. 18.

⁶⁶ LARUEL, Marlen. *Russkij Nacionalizm: socialnyj i kulturnyj kontext*. Moskva: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2008, s. 7.

⁶⁷ CHEN, Cheng. *The prospects for liberal nationalism in post-Leninist states*. Philadelphia: Pennsylvania state university press, 2007, s. 92.

⁶⁸ SAKWA, Richard. *Putin: Russia's choice*. New York: Routledge, 2004, s. 221.

občanské společnost nebo demokracie. Nacionalisticky zaměřené akce Našich a Mladé Gardy připomínají demonstrace z dob komunistické minulosti, na kterých je velmi často slyšet protizápadní a hlavně protiamerickou rétoriku. Některé „patriotické“ akce občas překračují rozumné hranice (můžeme zmínit blokádu estonského velvyslanectví v Moskvě a šíření nenávisti proti Estonsku a Estoncům, poté co byl v Tallinu na jaře roku 2007 přesunut pomník sovětského vojáka z centra města na vojenský hřbitov). Tyto organizace otevřeně vychvalují současnou politickou moc a jejich politiku, jejich mnohatisícová shromáždění ukazují na to, že nacionalistické myšlenky mají vysokou míru podpory a popularity mezi mladými lidmi. Představitelé nacionalistických mládežnických organizací otevřeně mluví o nutnosti použití násilí proti zrádcům a nepřátelům. Zrádci jsou především opoziční hnutí (příkladem může být opoziční hnutí Jiné Rusko (*Drugaja Rossija*), které nesouhlasí s kremelskou politikou. Mladí nacionalisté počítají s tím, že existují vnitřní nepřátelé ohrožující Rusko a jeho stabilitu, kteří jsou financováni ze zahraničí (převážně z Ameriky). V Den národní jednoty na mítinku prokremelské mládeže Vladimir Putin prohlásil, že nepřátelé Ruska se snaží vyloupit jeho přírodní bohatství (suroviny).⁶⁹ Iniciativa hledat nepřátele ruského státu nevznikla nezávisle na těchto organizacích, každá činnost je přímo koordinovaná Kremllem. Rétorika nepřátelství a různých konspiračních teorií vůči Rusku nabrala svou popularitu za vlády Vladimíra Putina.

3.1.4. Demokracie nebo suverénní demokracie?

Nedostatek demokratických tradic vysvětluje, proč je státní ideologie do značné míry založena na nacionalismu a politický systém směřuje k autoritářskému režimu. V Rusku nikdy trvale neexistovaly pevné instituty demokracie a vždy převládala náchyllost k autoritářskému režimu se silným samovládcem, despotickým vůdcem. Pojetí demokracie, svobody a občanských a lidských práv jsou u mnohých Rusů velmi zkreslené a neodpovídají skutečnosti. Mnozí předpokládají, že dnešní režim a politický systém je velmi demokratický a otevřený. Například, podle statistických údajů nevládního centra průzkumu veřejného mínění Levada Centr za rok 2009, se 72% dotázaných respondentů domnívá, že

---

⁶⁹AMBROSIO, Thomas. *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*. Farnham: Ashgate, 2009, s. 196.

Rusko nemusí kopírovat západní demokracie, ale mít svou vlastní⁷⁰. Výsledky tohoto výzkumu ukazují na to, že Rusové ve značné míře podporují starý myšlenkový směr, avšak zároveň i nový a aktuální myšlenkový proud, podle kterého Rusko musí mít svou vlastní vývojovou cestu.

V roce 2008 nabídl Kreml svou vlastní verzi demokracie. Vladislav Surkov, poradce z administrace prezidenta, podal návrh na zavedení v Rusku nového pojmu „suverénní demokracie“ (*suverennaja demokratija*). Není úplně jasné, co přesně představuje koncept suverénní demokracie, ale docela jasně reflektuje současný způsob vládnutí: každé nepřilíhající demokratické opatření může být vysvětleno tím, že je v souladu se suverénní demokracií. Podle Surkova se Rusko stane skutečně suverénním státem, jenž bude moci hájit své zájmy ve světě až ve chvíli, kdy nebude podléhat vlivu zahraničních společností, investorů a nevládních organizací a vládnoucí elita bude doopravdy ruská⁷¹. Tento koncept částečně odpovídá představám nacionalistů o vnitřním uspořádání státu a role Ruska na mezinárodní scéně. Současný ruský nacionalismus je bezesporu hrozbou pro demokratizaci země a pro vývoj demokratických institutů v Ruské federaci. Šíření nacionalistického myšlení v Rusku v jisté míře pomáhá udržet stát pohromadě a udržet autoritu současné politické moci. Nacionalismus hraje důležitou roli ve snaze o co největší centralizaci a posílení role státu v ruské společnosti, zároveň s tím pak odmítá demokratické metody. Demokracie a ruský nacionalismus jsou neslučitelné a je jasné, že dnes vítězí nacionalismus na úkor demokracie.

3. 2. Vliv nacionalistického diskursu na tvorbu zahraniční politiky

Ve své mezinárodní politice se Rusko do značné míry opírá o nacionalistické představy, o světové a regionální uspořádání, kde ruský stát hraje jednu z nejdůležitějších rolí, možná dokonce nejdůležitější. Podle této představy musí vést mnohé státy politiku

---

⁷⁰ LEVADA CENTR, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor, [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2009] Dostupný z WWW: <http://www.levada.ru/sborniki.html>

⁷¹ MANKOFF, Jeffrey. *Russian foreign policy: the return of great power politics*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2009, s. 77.

v souladu s ruskou politikou. V zahraniční ruské politice je velmi aktuální paradigma, které je těsně spojené s nacionalismem: my versus oni, pokud nějaký stát nespolupracuje s Ruskem a chce více spolupracovat s USA nebo západními státy, automaticky to znamená, že je proti Rusku a tudíž mu jenom škodí a chce ho nějakým způsobem oslabit. Paranoický strach z vnějších a vnitřních nepřátel se vyvíjel během dějin od doby Mongolského vpádu a stal se navždy součástí ruské národní identity a dnes do značné míry ovlivňuje tvorbu vnitřní a hlavně zahraniční politiky.

Státní moc učí lidi jak rozlišovat mezi státy přátelskými a nepřátelskými. Veřejné mínění zcela reflektuje postoj ruské vládnoucí elity k tomu či jinému státu. Například velká většina respondentů řekne, že má negativní postoj k Lotyšsku nebo Estonsku a zcela pozitivní k Bělorusku nebo Kazachstánu. Podle statistických údajů nevládního centra průzkumu veřejného mínění Levada Centr za rok 2009, lze označit pět států přátelských a pět nepřátelských. Do první kategorie by se zařadily: Bělorusko (50%), Kazachstán (38%), Německo (17%), Čína (18%), Arménie (15%). Do druhého zebříčku se dostaly: Gruzie (62%), Spojené státy (45%), Ukrajina (41%), Lotyšsko a Litva (35%), Estonsko (30%)⁷². Tyto údaje přímo ukazují, že existuje přímá závislost mezi zahraniční politikou současné vládnoucí elity vůči výše jmenovaným státům a veřejným míněním. Státy z bývalého Sovětského svazu, které chtějí vést svou vlastní politiku nezávislou na Moskvě, se dostaly do seznamu nepřátelských států především kvůli tomu, že jejich politika neodpovídá představám Moskvy o regionálním uspořádání a roli Ruska v tomto regionu.

Je třeba zdůraznit, že na mezinárodní scéně se Rusko stále chová jako velmoc, což zcela odpovídá nacionalistickým představám Rusů o roli jejich státu v mezinárodním kontextu. Dá se předpokládat, že problémem Ruska je jeho neschopnost jednat se mnohými státy jako s rovnými. Historicky se vyvíjející komplex superiority neumožňuje vést „spravedlivou“ zahraniční politiku. Součástí národního zájmu je silné mezinárodní postavení státu a nezávislost na cizím vlivu. Velmi zajímavým bodem je vztah Ruska k rozšíření NATO nebo paranoický strach z tohoto rozšíření na východ, k hranicím Ruska. Rozšíření NATO o postsovětský prostor je chápáno jako přímá hrozba bezpečnosti Ruska.

---

⁷²LEVADA CENTR, Sbírnka statistických údajů za rok 2009, PDF soubor, [online]. 2009 – [cit 18 dubna 2009] Dostupný z WWW: <http://www.levada.ru/sborniki.html>

V ruských vládních a analytických kruzích panuje všeobecný souhlas s tím, že rozšíření NATO na území, které je ve sféře vlivu Ruska, představuje hrozbu pro státní zájmy⁷³.

Vstup Lotyšska, Litvy a Estonska a jiných států z bývalého socialistického bloku do NATO v roce 2004 přijalo Rusko s velkými obavami. Pro současnou ruskou elitu NATO stále představuje protiruskou organizaci, která se snaží omezit mezinárodní vliv státu. V současném národním zájmu Ruska je zastavit rozšíření NATO na východ a nedovolit vstup dalších států z bývalého Sovětského svazu do tohoto vojenského bloku. Vstup Ukrajiny a Gruzie do NATO by z hlediska současné ruské politické moci znamenal téměř úplnou ztrátu vlivu na tyto sousední státy. Veřejné mínění zcela kopíruje postoj politické moci k NATO. Podle výzkumu veřejného mínění Levada Centrum, provedeného v roce 2009, se 63% respondentů domnívá, že NATO představuje skutečnou hrozbu pro Rusko a jeho občany⁷⁴. Ruská společnost se kriticky staví k možnosti vstupu Ukrajiny do NATO. Pro 36% dotázaných představuje vstup Ukrajiny do této organizace hrozbu a pro dalších 34% je tato hrozba vážná⁷⁵.

Nacionalistické sentimenty ovlivňují zejména zahraniční politiku vůči státům bývalého Sovětského svazu. V roce 2005 Vladimír Putin prohlásil, že rozpad Sovětského svazu byl „největší geopolitickou katastrofou“ dvacátého století⁷⁶. Jak již bylo řečeno, touha po bývalém mocenském postavení z dob Ruského impéria a Sovětského svazu tvoří jeden ze základů současného ruského nacionalismu, jehož hranice se neshodují s hranicemi Ruské federace. Lze říci, že Rusko počítá podle své nacionalistické státní koncepce s tím, že má absolutní monopol na postsovětský prostor. Ruská federace dosud nikdy nepřiznala, že státy bývalého Sovětského svazu mohou vést svou vlastní politiku nezávislou na Rusku samotném, tyto státy ještě pokládá za své podřízené.

---

⁷³ OLIKER, Olga.; CRANE, Keith. *Russian foreign policy: sources and implications*. Pittsburgh: RAND Corporation, 2009, s. 111.

⁷⁴ LEVADA CENTR, Sběrka statistických údajů za rok 2009, PDF soubor, [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2009] Dostupný z WWW: <http://www.levada.ru/sborniki.html>

⁷⁵ LEVADA CENTR, Sběrka statistických údajů za rok 2009, PDF soubor, [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2009] Dostupný z WWW: <http://www.levada.ru/sborniki.html>

⁷⁶ BERG, Eiki.; EHIN, Piret. *Identity and foreign policy: Baltic-Russian relations and European integration*. Farnham Surrey: Ashgate Publishing Limited, 2009, s. 59.

3.2.1. Estonsko-ruská konfrontace roku 2007 v ruském nacionalistickém diskursu

Když v roce 2004 vstoupily Pobaltské státy do Evropské unie, ruští státní analytici pro zahraniční politiku jim začali říkat „nová agresivní minorita“ v Evropské unii. Kreml vidí v těchto státech platformu pro Pentagon. Rusové mají přehnaný pocit důležitosti svého státu a v různých činnostech vidí tajné protiruské spiknutí.⁷⁷ Vztahy s Pobaltskými státy vždy byly velmi napjaté, snaha Estonska, Lotyšska a Litvy co nejvíce se integrovat do západních struktur je v Rusku považována za nepřímou hrozbu. Kvůli tomu, že Rusko má poměrně malý politický vliv na Pobaltí a nemůže ho posílit, jsou tyto státy počítány jako nepřátelské. Od začátku devadesátých let se pěstuje negativní obraz třech pobaltských sousedů, které v ruské společnosti mají pověst rusofobních, nacionalistických a proamerických republik.

Velmi zajímavým příkladem nacionalisticky zabarvené zahraniční politiky může být nedávný konflikt mezi Estonskem a Ruskem v roce 2007. Přenos pomníku sovětskému vojákovi z centra Tallinnu na vojenský hřbitov na jaře roku 2007, vzbouřil nacionalistické nálady v Rusku. Prvotní příčinou je zejména rozdílný pohled na Druhou světovou válku, sovětské dějiny a jejich pojetí. V ruské historiografii nesmí být vítězství Sovětského svazu ve Druhé světové zpochybňováno, jasně převažuje pozitivní pohled na roli SSSR ve válce. Pro současnou ruskou společnost je tato událost klíčovým faktorem spojujícím heterogenní národ nebo národy Ruska, je jedním ze základů patriotismu a nacionalismu. Současná politická moc tomu rozumí a snaží se nejen udržet kult vítězství, ale nadále ho rozvíjet a posilovat. Negativní a temné stránky sovětských dějin z období 1939–1945, jako byla například okupace Pobaltských států, jsou skryté nebo se o nich záměrně moc nemluví a nepíše. Je velmi důležité mít pozitivní pravý a *image* osvoboditele a vítěze. Druhá světová válka nebo její část od vstupu Sovětského svazu do ní, takzvaná Velká vlastenecká válka (v ruské historiografii), je skoro pro každého ruského občana svatým a nedotknutelným konceptem a každý jiný alternativní pohled na toto období je chápán jako zkreslování a přepis dějin. Pochybování o „posvátnosti“ dějin Druhé světové války ze strany Estonska,

---

⁷⁷ ÅSLUND, Anders. KUCHINS, Andrew. *The Russia Balance Sheet*, Washington DC: Center for Strategic and International Studies, 2009, s. 123.

Lotyšska nebo Litvy bylo vždy chápáno v Rusku jako zrada a nevděčnost. Většina lidí v Rusku se domnívá, že Sovětský svaz osvobodil Pobaltské státy a ony se připojily do svazu dobrovolně. Rusko a Pobaltské státy mají různou historickou pravdu, pravdu však má především Pobaltí a Rusko nechce přiznávat pravdu celou, neboť to nedovoluje silný ruský nacionalismus a pocit kultu vítěze ve Druhé světové válce. Přenos memoriálu v Tallinnu se dotknul nacionalistických citů ruské společnosti a politické elity. Ruska politická elita nikdy nebyla schopna se dívat kriticky na svou sovětskou minulost, zvláště na období Druhé světové války⁷⁸.

Pro Estonsko a značnou část estonské společnosti nebyl memoriál sovětskému vojáku v centru Tallinnu nikdy symbolem osvobození, ba naopak. Estonský předseda vlády Andrus Ansip v souvislosti s přenosem memoriálu prohlásil, že tento pomník je symbolem okupace, nikoliv memoriálem obětí války a čím rychleji bude přesunut z Tõnismägi, tím lépe. Prezident republiky Toomas Henrik Ilves řekl v interview v únoru roku 2007, že pro většinu Estonců je tento pomník vzpomínkou na deportace, masové vraždy a zánik našeho státu, nikoliv osvobození⁷⁹. Když se estonská vláda rozhodla přenést pomník sovětskému vojáku, prezident Putin vyjádřil svoje hluboké znepokojení, ministr zahraničních věcí a ruská prokremelské média pak zahájily masivní útok na tento pobaltský stát⁸⁰. Obyvatelstvo Ruska ochotně podpořilo iniciativu vlády, emocionálně nacionalistické antiestonské nálady panovaly v celé společnosti. Estonské velvyslanectví v Moskvě bylo zablokováno demonstranty z nacionalistické mládežnické organizace Naši. Demonstranti sbírali podpisy pro „demontáž fašistického estonského velvyslanectví,“ přičemž blokáda velvyslanectví měla trvat až do oficiálního odpuštění ze strany estonské vlády⁸¹. Podle statistických údajů nevládního centra průzkumu veřejného mínění Levada Centr, zveřejněných několik týdnů po vypuknutí konfliktu, 45% respondentů souhlasilo s blokadou Estonského velvyslanectví prokremelskou mládežnickou organizací Naše, 53% respondentů podporovalo iniciativu Sergeje Mironova (současný speaker Rady federace) přerušit diplomatické vztahy s Estonskem, a dalších 41% dalo odpověď, že přenos pomníku

---

⁷⁸ SHEVCOVA, Lilia. *Russia Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2007, s. 94.

⁷⁹ POURCHOT, Georgeta. *Eurasia rising: democracy and independence in the post-Soviet space*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2008, s. 50.

⁸⁰ BRAUN, Aurel. *NATO-Russia relations in the twenty-first century*, New York: Routledge, 2008. s. 58.

⁸¹ POURCHOT, Georgeta. *Eurasia rising: democracy and independence in the post-Soviet space*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2008, s. 50.

v Tallinnu vyvolal pocit rozhořčení, křivdy a politování⁸². Vzrůst nacionalistických nálad v Rusku byl také inspirován výraznou podporou ruskojazyčné menšiny v Estonsku. Pro ruskojazyčné obyvatelstvo Estonské republiky představuje tento memoriál spíše kulturní a národnostní symbol, spojující tuto menšinu s jejich historickou vlastí.

Reakce ruských politiků na tuto událost v sousední republice byla plna sentimentů a emocí. Nejradikálnějším návrhem bylo přerušit diplomatické vztahy a uzavřít hranice, dalším návrhem bylo ekonomické embargo a sankce, zákaz dovozů estonského zboží a výzva bojkotovat Estonsko jako turistickou destinaci. Nicméně diplomatické vztahy nebyly úplně přerušeny, ale byly vážně ochlazeny. V lednu roku 2007 podepsal estonský prezident Toomas Henrik Ilves právní předpis, umožňující přenos Bronzového vojáka na vojenský hřbitov. To vyprovokovalo okamžitou negativní reakce Moskvy.

Konstantin Kosačev, předseda mezinárodního výboru ve Státní Dumě a člen Jednotného Ruska, prohlásil, že tento čin je „nemravný“, „urážející“, je „znesvěcením“ a „další kapitolou heroizaci nacismu“. Ministr zahraničí Sergej Lavrov řekl, že „estonská vláda plivla na svoje hodnoty“. Státní Duma vydala vlastní dokument „O vyvolání neonacistických a revanšistických nálad v Estonsku“ odsuzující rozhodnutí estonské vlády⁸³. Estonský plán přenosu pomníku odsoudily nejen prokremelské síly, ale i liberální. Dokonce ruští demokraté obvinili Tallinn ze zbytečného pokusu ponižít národní hrdost Ruska. Nicméně především Kreml úmyslně využil této události ke zvýšení antiestonské hysterie ve svém „hledání a objevování nepřátel“.⁸⁴ Pokud není možné svého nepřítele „potrestat“ diplomatickou cestou, využívá k tomu Rusko ekonomické metody. Energetická moc a závislost na ní je zcela často využívána jako nástroj zahraniční ruské politiky, zvláště proti sousedním státům. Lze říci, že existuje politicky řízena energetická politika vůči sousedním státům. Skoro každý politický konflikt je doprovázen konfliktem energetickým (například takzvané „plynové války“ s Ukrajinou). V souvislosti s konfliktem s Estonskem, Ruské železnice přerušily (*Rossijskie železnyje dorogi*) na nějakou dobu dodávky ropy a uhlí do estonských přístavů.

---

⁸² LEVADA CENTR, Veřejné mínění: Konflikt s Estonskem 2007. [online] 2007–[cit 17 dubna 2009] Dostupný z WWW: <http://www.levada.ru/press/2007052100.html>

⁸³ AMBROSIO, Thomas. *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*. Farnham: Ashgate, 2009, s. 196.

⁸⁴ SHEVCOVA, Lilia. *Russia Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2007, s. 94.

Další reakcí z ruské strany byl velmi diskutovaný a odsuzovaný kybernetický útok. Kybernetický útok proti estonským vládním, veřejným a komerčním webovým stránkám byl zahájen 27 dubna roku 2007, ve stejný den přenosů pomníku. Kvůli útoku přestaly fungovat webové stránky estonských ministerstev, bank a různých společností. Estonská vláda vystopovala vazbu útoků na webové stránky s počítači v Rusku.⁸⁵ Poprvé se vláda musela bránit v kybernetickém prostoru. Série útoků se stala jedním z prvních významných incidentů v kyber válce.⁸⁶ Ruská vláda a *Naši* popřely jakoukoliv zodpovědnost za tyto útoky. Estonsko neobvinilo ruskou stranu přímo, ale zveřejnilo seznam adres poskytovatelů služeb internet, ze kterých byly prováděny útoky. V tomto seznamu byly vládní a kremelské adresy⁸⁷.

Ruská zahraniční politika je velmi často vedena z pozice světové velmoci. Nacionalistická koncepce ruského národního zájmu určuje kurz zahraniční politiky. Nacionalistické myšlení obohatilo zahraniční politiku pocitem velikosti, důležitosti a nekompromisnosti. Charakteristickým rysem mezinárodní politiky je strach z cizího vlivu, ze kterého se vyvinula tendence hledání nepřátelských států. Dá se říci, že dnes existuje paradigma: buď je nějaký stát pro Rusko, nebo proti. Zvláště to platí pro postsovětský prostor. Státy z postsovětského prostoru, které chtějí vest svou vlastní politiku nezávislou na Moskvě, se automaticky dostávají na seznam nepřátel a možnost vzniku nové konfrontace je poměrně veliká.

Rusko-estonský konflikt z roku 2007 je vyčerpávajícím příkladem, jak nacionalismus ovlivňuje ruskou zahraniční politiku. Rusko si nemůže zvyknout na „ztrátu“ Pobaltských států. Jarní události v Estonsku, které vzbudily nacionalistické nálady v celé společnosti, byly pro ruskou stranu ve své podstatě vnitřními záležitostmi. Lze předpokládat, že konflikt s Estonskem z roku 2007, válka s Gruzii z roku 2008 nebo plynové války s Ukrajinou nejsou posledními mezinárodními konflikty s účasti Ruska. Lze

---

⁸⁵ RHOADS, Richard. *Cyber Attack Vexes Estonia, Poses Debate*. In MANSBACH Richard, RHODES. Edward, *Global Politics in a Changing World*. Forth edition. Boston: Cengage Learning, 2009. s. 65.

⁸⁶ POLITIS, Dionysios.; KOZYRIS, Phaedon.; IGEZAKIS, Ioannis. *Socioeconomic and Legal Implications of Electronic Intrusion*. New York: IGI Global, 2009, s. 8

⁸⁷ HOUSE OF COMMONS, Defense Committee. *Russia: a new confrontation? Tenth Report of Session 2008-2009*. [online] 2009-[cit. 20 dubna 2009] Dostupný z WWW:

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmdfence/987/987.pdf>

řící, že v budoucnosti vypuknou nové konflikty, které budou diktovány ruským expanzionistickým nacionalismem.

4. Radikální nacionalismus jako sociální problém a nežádoucí výsledek národní politiky

V této kapitole prozkoumáme problém extrémního ruského nacionalismu, podíváme se na jeho formy a budeme se snažit prokázat propojenost popularity extrémních forem nacionalismu se snahou politické moci zpopularizovat patriotismus a občanský a státní nacionalismus. Ruská společnost v současné době čelí vážným sociálním problémům, jedním z nich je extremismus propojený s xenofobií a rasismem. Lze předpokládat, že popularita radikálního nacionalismu je problémem především sociálním a až ve druhé řadě vnitřně-politickým. V ruské společnosti neexistuje jednotný názor na problémy extremismu a radikálního nacionalismu, i když většina lidí odsuzuje různé druhy netolerantnosti. Nedostatek demokratických a občanských hodnot a tradic, a neexistence občanské společnosti mohou pomoci vysvětlit popularitu extrémního nacionalismu.

Určité segmenty ruské společnosti se stávají stále více rasistickými a proticizineckými. Poslední průzkumy veřejného mínění ukazují na rozšířené nepřátelství vůči cizincům a občanům neslovanského původu, téměř polovina obyvatelstva sama sebe identifikuje jako xenofoby. Pro porovnání: na začátku devadesátých let deklarovalo pouze 20% lidí, že podporují xenofobní myšlenky.⁸⁸ Statistické údaje ukazují na to, že společnost v Rusku se od devadesátých let výrazně naklonila radikálním směrem. Příčinou nemůže být špatný ekonomický stav země, protože v devadesátých letech, kdy byla ekonomická situace výrazně horší než dnes, nezažívalo Rusko masové proticizinecké nálady a rasově motivované vraždy cizinců a občanů neslovanského původu, což ukazuje na souvislost propagandy státního nacionalismu s dnešní politikou linií.

Současně propagovaná národní politika, která zdůrazňuje velikost ruského národa, jeho úspěchy a zvláštní historický vývoj, je jednou z příčin netolerantnosti k jiným kulturám a cizincům, další příčinou je agresivní a nepřátelský postoj politické moci k sousedním státům (příkladem je výše uvedený a prozkoumaný estonsko-ruský konflikt z roku 2007). Neposlední roli hrají také problémy sociálního charakteru jako je nezaměstnanost, chudoba, kriminalita a nízká úroveň vzdělanosti obyvatelstva. Ruská

---

⁸⁸ CHEN, Cheng. *The prospects for liberal nationalism in post-Leninist states*. Philadelphia: Pennsylvania state university press, 2007, s. 84.

národní identita a historicky vyvinutá nedůvěra k cizincům se také podílí na vývoji extremismu v zemi. Ruská společnost, ve které vždy převládaly izolacionistické nálady, se vyvíjela uzavřeně. V takové společnosti se slovo cizinec většinou asociuje s něčím nepřátelským a nebezpečným.

Podle statistických údajů z roku 2007 nejdůležitější neziskové nevládní organizace monitorující problémy radikálního nacionalismu a xenofobie, informačně analytického centra Sova, bylo v tomto roce v Rusku spácháno 520 trestných činů z rasistických a etnických důvodů, včetně 54 vražd⁸⁹. Za rok 2008 a 2009 počet rasově motivovaných zločinů neklesl, zůstal na téměř stejné úrovni, což ukazuje, že tento problém ještě není vyřešen. Nejvíce šokujícím případem za poslední desetiletí se stala vražda devítileté Huršedy Sultánové z Tádžikistánu. Huršeda Sultánová byla zavražděna 9. února roku 2004 na nádvoří svého doma na ulici Bojcova v centru Petrohradu. Mladá dívka se vracela se svým otcem a bratrem domů z procházky, když na nádvoří byla rodina atakována skupinou teenagerů ozbrojenou noži (takzvaní skinheadi propagují téměř nacistické myšlenky). Huršeda zemřela na místě, její příbuzní utrpěli těžká zranění⁹⁰. Nejčastějšími oběťmi rasistů jsou pracovní migranti z Centrální Asie, občané Kavkazských republik, Afričtí studenti a také velmi často občané Ruska neslovanského původu. Většinou za útoky na cizince stojí takzvaní skinheadi, každé velké ruské město má alespoň jednu skupinu těchto „bojovníků za čistotu ruské rasy“.

Podíváme se na skupiny společnosti a jejich úroveň netolerantnosti k cizincům. Často se předpokládá, že nacionalistické a xenofobní myšlenky podporují jenom lidé žijící na okraji společnosti, ale toto tvrzení není úplně správné. Proticizinecké nálady převládají nejen mezi marginálními skupinami společnosti, ale i mezi „obyčejnými lidmi“. Nejvíce podporují xenofobní myšlenky kvalifikovaní dělníci, techničtí specialisté a také dělníci bez jakékoliv specializace. Podnikatelé jsou nejvíce tolerantní k cizincům a migrantům, zatímco policie, dělníci a důchodci tvoří nejvíce netolerantní skupinu obyvatelstva. Vojáci a

---

⁸⁹ORRTUNG, W. Robert. Russia Report. In GOEHRING, Jeannette. *Nations in Transit 2008. Democratization from Central Europe to Eurasia*. New York: Freedom House, 2008, s. 586.

⁹⁰STOLJAROVA, Galina. *V Pětěrburge „raskryli ubijstvo tadžikskoj devočki“*. BBC Russian.com, [online]. 2004-[cit. 13 dubna 2009]. Dostupný z WWW:

http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid_3756000/3756799.stm

policisté jsou znepokojení tím, že imigranti „odebírají práce“, důchodci si myslí, že „vyhánějí místní obyvatelstvo“, ženy v domácnosti se domnívají, že „korumpují policii“, nezaměstnaní tvrdí, že „je jich příliš mnoho“ a studenti univerzit cítí antipatie k imigrantům, protože jsou „drzí“.⁹¹ Rozšířená antipatie k cizincům ještě není radikálním nacionalismem, ale již je jeho základem. Míra popularity takových tvrzení je znepokojující. Rozšíření proticizineckých myšlenek je jednou z příčin množství rasově motivovaných zločinů.

Podle zprávy *Human Rights Watch*, zkoumající problematiku pracovních migrantů v Rusku, byly pokusy ruských vládních orgánů zastavit rasovou diskriminaci a násilí proti menšinám většinou nedostatečné. Výbor ministra Rady Evropy poznamenal ve své květnové rezoluci z roku 2007, že „Ruská federace dosud nepřijala komplexní zákon proti diskriminaci, který by nabídnul efektivní pomoc obětem diskriminace“.⁹² Nicméně politici rozumí narůstající hrozbě extremismu, ale dosud nejsou schopni tento problém komplexně řešit. Paradoxně pak mnohé politické kroky současné vlády ve vnitřní a zahraniční politice jen napomáhají růstu extremismu, xenofobie a radikalismu. Netolerantnost k cizincům a počet rasově motivovaných zločinů se výrazně zvýšil během období prezidentství Vladimíra Putina. Vláda nikdy otevřeně nepodporovala útoky na cizince, ale defenzivní a netolerantní rétorika ze strany předních politických osobností vytvořila xenofobní klima.⁹³ Jak píše ruská politoložka Lilia Ševcova, *ruská společnost je ovládnuta strachem a nejistou a proto absorbuje a přijímá nejjednodušší a nejsrozumitelnější myšlenky jako je „Rusko pro Rusy“*.⁹⁴ Ruská společnost má dnes velmi agresivní postoj ke všem, kdo k ní nepatří nebo neakceptuje její normy a pravidla.

Sociolog a ředitel Levada Centra, Lev Gudkov, se domnívá, že příčinou růstu proticizineckých nálad a netolerantnosti ve společnosti může být zvláštní charakter její transformace po rozpadu Sovětského svazu. Tato transformace neproběhla stejně jako v jiných státech Centrální a Východní Evropy. Nová společnosti měla jiné ideály. Pocit zklamání a šoku z probíhajících změn a pocit nebezpečí a strachu z budoucnosti vzbudily

---

⁹¹ GUDKOV, Lev. Xenophobia: Past and Present, *Russia in Global Affairs*, Vol. 4, N 1. January-March, 2006, s. 64-65.

⁹² „Are you happy to cheat us?“ Exploitation of Migrant Workers in Russia, New York: Human Rights Watch, 2009, s. 14.

⁹³ ZIEGLER, E. Charles. *A History of Russia*, Greenwood Publishing Group, 2009, s. 200.

⁹⁴ SHEVCOVA, Lilia. *Russia Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies*, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2007, s. 94.

vlnu ideologického neo-tradicionalismu (nostalgie po impériu, status supervelmoci, právo a řád, národní hrdost, slavná minulost atd.) a konzervativního reakcionářského nacionalismu. Takový nacionalismus se projevil na jedné straně ve vzestupu protizápadních sentimentů a izolacionismu, a na druhé straně ve velmi rozšířené xenofobii a nenávisti k cizincům.⁹⁵

Lze snadno najít několik příkladů jak vnitřní a zahraniční politika posiluje extremismus v Rusku. Rusko-gruzinská válka z roku 2008, stejně tak i estonský konflikt z roku 2007, jež posílily nacionalistické nálady v ruské společnosti, měly mnoho neválečných následků. Během války panovala protigruzinská rétorika téměř ve všech ruských médiích, a to i s podporou politické elity. Objektem nenávisti se stali v první řadě gruzinští občané žijící v Rusku. Dřívější konflikt s Gruzii v roce 2006 způsobil masové deportace Gruzínů z Ruské federace. Dalším příkladem může být již výše uvedený pokus výrazně omezit počet cizinců na ruských trznicích. Konflikt v Čečensku, který trval téměř celé desetiletí, výrazně posílil nepřátelský postoj většiny obyvatel Ruska vůči kavkazským národům. Kvůli tomu, že státní ideologie má silný vliv na ruskou společnost, se v ní reflektuje každý mezistátní nebo vnitřní konflikt. To znamená, že každý konflikt s jiným státem nebo vnitřně-politické kroky, například kontroverzní migrační politika státu, jenom posilují proticizinecké, extremistické nálady. V tomto kontextu se posiluje význam sloganu „Rusko pro Rusy“, který otevřeně propaguje různá extremistická uskupení. V daném případě extremisté cítí podporu nejen společnosti, ale velmi často i vedoucích politiků.

Problémem stále zůstává nejen neschopnost politiků zastavit vzrůstající popularitu extremismu, ale celkové odmítnutí samotné existence problému. Zločiny z proticizineckých a rasistických motivů (včetně vražd) jsou velmi často interpretovány jako chuligánství. Ve většině případů, kdy je násilí páčáno nikoli členy rasistických skupin, ale jednotlivci, motiv trestního činu, což v nejhorším případě může být i vražda, je interpretován jako chuligánství⁹⁶. Dnešní taktikou je úmyslné zamlčování problému, nikoliv jeho řešení. Existuje obava, že přiznání se k faktu, že stát čelí rasistickým hrozbám, může jen zhoršit

---

⁹⁵ GUDKOV, Lev. *Xenophobia: Past and Present*. Russia in Global Affairs, Vol. 4, N 1. January-March, 2006, s. 60.

⁹⁶ KOŽEVNIKOVA, Galina. *Pod Znakém politického teroru. Radikální nacionalismus a odpor proti němu v roce 2009*. [online] 2009-[cit. 1.května 2010]

Dostupný z WWW: <http://www.polit.ru/analytics/2010/01/29/year2009.html>

situaci a způsobit propuknutí násilí ve všech regionech federace. Dosud se stalo centrem násilí a netolerantnosti Centrální Rusko, Moskva, Petrohrad a Voroněž. Statistiky ukazují, že vzdálenější regiony, jako je Ural, Sibiř a Daleký Východ, jsou tolerantnější, neboť procento rasově motivovaných zločinů v těchto částech Ruska je výrazně nižší. Velmi často mají masové akce a pochody radikálů tichou podporu politické moci. Na rozdíl od opozičních liberálních akcí nejsou téměř nikdy zakázány a nezasahují do nich policejní složky. Radikálové souhlasí (na rozdíl od liberálů a občanů protestujících proti politice Putina-Medvěděva a porušování lidských práv a Ústavy) s izolacionistickými a proticizineckými akcemi, které realizují politické elity a žádají jejich další zintenzivnění.

Nejen politická elita posiluje svou politikou xenofobní, proticizinecké a extremistické nálady. Do jisté míry je posiluje i moc duchovní. Konzervativní duchovenstvo ruské pravoslavné církve neoficiálně podporuje nacionalistický slogan, někteří duchovní jsou přesvědčeni, že pravoslavné vyznání určuje příslušnost k ruské národnosti⁹⁷. Pravoslavná církev je „obhájcem“ ruské kultury a svébytnosti, etnický původ je velmi důležitým indikátorem pravosti. Netolerantnost církve se v poslední době projevovala především skrze protesty proti uspořádání pochodů sexuálních menšin v Moskvě. Tajemník oddělení vnějších církevních vztahů Moskevského patriarchátu, vztahů církve a veřejnosti, kněz Michail Dudko, se k této záležitosti vyjádřil následujícím způsobem: „Pokud oni propagují homosexualitu – a tento pochod je poetizace a propagace hříchu, a snaha ho zpopularizovat – cítíme přímou povinnost se postavit proti takové akci“. „Víme, že představitelé jiných tradičních vyznání naší země podporují snahu ochránit náš lid a mládež od těchto lidí nerespektujících práva“.⁹⁸ Je zajímavé jak, v tomto případě, pravoslavná církev podporuje radikální nacionalistické organizace, a jejich společnou snahu tyto pochody zastavit.

Od roku 2005 slaví radikální nacionalisté každoročně 4. listopadu „Den národní jednoty“ velkým pochodem v Moskvě a jiných velkých ruských městech. Takzvaný „Ruský pochod“ sdružuje radikální nacionalistické hnutí a organizace. Jedním z nejvlivnějších radikálních hnutí je dosud nezákazné Hnutí proti nelegální imigraci (*Dviženije protiv*

---

⁹⁷ PARROTT, Bruce. Russia: European or Not? In TIERSKY, Ronald.; JONES, Erik. *Europe today: a twenty-first century introduction*. Plymouth: Rowman and Littlefield Publishers, 2007, s. 230.

⁹⁸ BBCRussian.com. *Představiteli religii jsou proti pochodu homosexuálů v Moskvě*. [online] 2006-[cit. 2 května 2010] Dostupný z WWW: http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/russia/newsid_4715000/4715516.stm

nelegalnoj immigracii-DPNI). DPNI otevřeně propaguje ideu vyhoštění všech migrantů, hlavně neslovanského původu, z Ruska. Ideologickou základnu tohoto hnutí formuje již výše diskutovaný slogan „Rusko pro Rusy“. Dalšími radikálními nacionalistickými hnutími, která působí v Rusku, jsou: Veliké Rusko, Národní svaz, Strana svobody, Ruský všenárodní svaz, Slovanský svaz, Vlast – kongres ruských obcí, Národně-státní strana Ruska atd. Seznam těchto organizací je nepoměrně větší, protože kromě celostátních existuje velké množství regionálních organizací a hnutí. Jen několik organizací bylo oficiálně nazváno extremistickými a byly zakázány, mezi takové organizace patří například: Slovanský svaz, Národně-bolševická strana, a Nacionál-socialistické hnutí.

Politické programy těchto hnutí jsou velmi podobné, přičemž hlavním bodem je vytvoření etnicky čistého ruského státu. Lídři extremistických organizací tvrdí, že etničtí Rusové jsou velmi často diskriminováni ze strany jiných národností, přestože v Rusku nepředstavují minoritu, ale jsou naopak nepočtenější národností. Podle dat z posledního sčítání lidu, které bylo uspořádáno v roce 2002, tvoří Rusové 79,8%⁹⁹ ze všech národností Ruské federace. Veřejné mínění částečně podporuje myšlenku diskriminace Rusů. Podle výsledků nejnovějšího průzkumu veřejného mínění souhlasí 10% lidí s tím, že Rusové jsou diskriminováni a cítí různá omezení, 29% respondentů dalo odpověď, že taková diskriminace spíše existuje, 30% dotázaných obviňuje ze všech neštěstí v Rusku představitele jiných národností, a kolem 35% respondentů se domnívá, že národnostní menšiny mají příliš mnoho moci. Slogan „Rusko pro Rusy“ v různé míře podporuje většina dotázaných, konkrétně celých 54%.¹⁰⁰

Nejen rasově motivované zločiny, ale i průzkumy veřejného mínění, ukazují na existenci problému netolerance k představitelům jiných národností v ruské společnosti. Veřejné mínění je nejlepším indikátorem nálad ve společnosti. Je velmi těžké vyřešit tento problém jen vydáním nových zákonů zakazujících diskriminaci. Zároveň je ale také velmi důležité posilovat úctu k jiným národům a kulturám. V dnešní době, kdy nacionalismus ovládá velkou část společnosti, to bohužel téměř není možné. Postoj k jiným národům a

---

⁹⁹ Federalní služba státní statistiky, *Všeruské sčítání lidu roku 2002* (Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda), <http://www.perepis2002.ru/content.html?id=11&docid=10715289081463>

¹⁰⁰ Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor, [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2009]

Dostupný z WWW: <http://www.levada.ru/sborniki.html>

kulturám a tolerance ukazuje na stav občanské společnosti. V daném případě je vidět, že občanská společnost v Rusku není vyvinuta. Postoj politické moci formuje do jisté míry proticizinecké a xenofobní nálady ve společnosti. Existence a popularita radikálního nacionalismu je převážně problémem sociálním a politickým.

Závěr

Současný ruský nacionalismus má hluboké historické kořeny, vyvíjel se postupně a byl ovlivněn historickým vývojem ruského státu a formováním identity ruského národa. Historický vývoj v podstatě určil rysy a charakter současného nacionalismu, který lze označit za uzavřený, agresivní, a nedemokratický. Podle teoretické klasifikace Hanse Kohna, nacionalismus v Rusku patří k uzavřenému východnímu etnokulturnímu druhu. Nacionalismus v Rusku nikdy nebyl postaven na demokratických principech a tradicích. Ve svých bohatých dějinách bylo Rusko vždy nakloněno autoritářskému způsobu vládnutí, což v zásadní míře ovlivnilo i vývoj a formování národních myšlenek. Rusko dosud nikdy nezažilo skutečnou demokracii, a tedy ruský nacionalismus absorboval rysy a charakter vládnutí ruského státu.

Dnešní ruský nacionalismus má rozmanité formy a ideové proudy, a silnou základnu stoupců nacionalistického myšlení. Existuje nacionalismus etnický a občanský, statní, levicový a komunistický nebo pravicový, pravoslavný a monarchistický, každá forma propagovaného nacionalismu má společnou myšlenku o velikém a silném Rusku, které nepochybně musí být světovou velmocí a za tento status se musí bojovat. Společným rysem všech druhů nacionalismu je jeho konfliktní příroda, která je charakteristická kladením odporu všem nepřátelům, kterých si sama označuje. Tudiž, konfrontace a boj proti všem kdo chce nějakým způsobem zničit Rusko a jeho národ a nebo jenom mu naškodit je jádrem současného ruského nacionalistického myšlení. Takové myšlení je částečně založeno na paranoických představách a konspiračních teoriích. V ruské politické, akademické a duchovní sféře je představeno množstvím nacionalistických subjektů a osobností, což ukazuje na všeobecné přijetí nacionalistického proudu myšlení.

Politická moc se aktivně podílí na popularizaci nacionalismu a posílení nacionalistických nálad ve společnosti pro své vlastní účely, a konkrétně pro vytváření velikého státu a národa. Takže byla vytvořena zvláštní forma státního oficiálního nacionalismu, která zdůrazňuje velikost a důležitost státnosti. Tato nová forma je zaměřena na posílení statní moci, a nikoliv na vytváření a rozvoj občanské společnosti. Státní moc se opírá o nacionalismus nejen ve vnitřních záležitostech a ideologii, ale i v zahraniční

politice. Zahraniční politika, zvláště v postsovětském prostoru, je ovlivněna nacionalistickým diskursem, neboť tento region Rusko považuje za přímou sféru svého vlivu. Poslední desetiletí zaznamenalo výrazný vzrůst nacionalistického myšlení, a příčinou může být ten fakt, že nacionalismus se stal součástí státní ideologie, pronikl do všech sfér života společnosti.

Výsledkem popularizace a posílení nacionalistického myšlení je šíření radikálního nacionalismu, rasismu a xenofobie v ruské společnosti. Dnes Rusko čelí skutečnému sociálnímu problému růstu xenofobie a radikalismu. Jednou z příčin růstu extremismu a radikálního nacionalismu je státní propagace nacionalismu, nacionalistická politika vůči sousedním státům, vnitřní národnostní politika, respektive postoj k jiným národům. Problém nacionalismu v ruské společnosti je spojen především s radikalismem a rasismem, to čemu je věnovaná větší část této práce je považováno v Rusku za čisté projevy patriotismu a není žádným způsobem spojeno s nacionalismem samotným. Nacionalismus je součástí ruské mentality, je přirozeným prvkem ruského bytí, odmítnutí nacionalistického způsobu myšlení je zcela těžkým úkolem pro jedince žijícího v Rusku, neboť politický systém a celá společnost je založena na jeho prvcích. Debaty o tomto problému v Rusku jsou zbytečné, vždyť se platí princip: kdo není s námi je proti nám.

V úvodu byly položeny výzkumné otázky, na které byly dány odpovědi v průběhu práce. Současný nacionalismus brzdí demokratické procesy a rozvoj občanské společnosti v zemi a naopak podporuje a provádí autoritářské kroky v politice vnitřní a zahraniční. Jeho charakter může být popsán jako krajně nedemokratický a izolacionistický. Stále posilující nacionalismus je hrozbou pro demokratickou budoucnost Ruska a podporou pro autoritářský a centralizovaný způsob vládnutí. Nacionalismus dnes tají ještě jedno nebezpečí v mnohonárodním Rusku, silný státní nacionalismus posiluje radikalismus, extremismus, netoleranci a xenofobii, což vede k mezietnickým konfliktům a ohrožuje jednotnost Ruské federace. Cílem této práce bylo prokázat nedemokratický a nebezpečný charakter současného nacionalismu a domnívám se, že tento cíl byl splněn.

Ruská společnost na začátku 21. století přijala nacionalismus jako postulát, jako smysl a ideu existence Ruska a jeho národa. Nacionalismus dal odpověď na otázky: kdo jsme? A kam patříme? Ale věčná ruská otázka: Co dělat? zatím zůstává bez odpovědi.

Summary

Contemporary Russian nationalism goes back deeply into history, where it developed gradually, was influenced by the evolution of the Russian state and the formation of the Russian national identity. It was the historical development that formed its shape and character, which can be determined as closed, aggressive and undemocratic. According to Hans Kohn's classification, Russian nationalism belongs to the closed ethnocultural type. The democratic principles and traditions have never been a part of the Russian nationalism's fundamentals. Russia, in its rich history, has always been inclined to the authoritarianism, which in certain case influenced the evolution and the formation of national ideas. Till now Russia, as a country, has never experienced real democracy, thus the Russian nationalism absorbed the traits and the character of the state.

Russian nationalism today has diverse forms, trends and a formidable platform of the followers. There can be distinguished ethnic, civic, statist, left-wing, communist, right-wing, orthodox, and royalist varieties of the nationalism, but a common idea of a strong and powerful Russia unites each of this form- which is an idea of a superpower and its struggle for this influential position. The conflict nature forms the common characteristic of all the types of the nationalism, which becomes apparent in the resistance to all its self-named foes. Thus, the confrontation and the struggle against all possible enemies, against those who are trying to destroy Russia and its nation or make any harm, became the core of the contemporary nationalistic thought. These nationalistic ideas are partially based on the paranoid conceptions and various conspiracy theories. Russian political, academic and ecclesiastical spheres are represented by a numerous number of nationalistic subjects and individuals that indicates the common recognition of the nationalistic orientated trends.

Political authorities take an active part in the popularization of nationalism and the reinforcement of nationalistic mood in society for its own purposes, and to be exact, for the creation of a great state and nation. Thus, the particular form of the official state nationalism was created, which emphasizes the greatness and the importance of the statehood. This form is targeted on the reinforcement of state power, but not the formation of civil society. Political authorities rely on the nationalism not only in the home policy and ideology, but also in foreign policy. Foreign policy, especially in the Post-Soviet space, is

influenced by the nationalistic discourse, first of all, because Russia considers this region as its own sphere of influence. The last decade witnessed the rise of nationalistic thoughts and ideas in Russia; this can be explained by merger nationalism and state ideology and the penetration of such ideas into all spheres of public life.

The popularization and reinforcement of nationalistic thought explains the spreading of radical nationalism, xenophobia and racism in the Russian society. Russia confronts a real social problem of xenophobia and radicalism today. One of the reasons of this problem is the official promotion of nationalism, nationalistically orientated policy towards the neighboring countries, home policy towards different ethnic minorities and the common attitude to other nations respectively.

In the thesis we gave the answers to the research questions, which were defined in the introduction. Contemporary Russian nationalism is an obstacle of the democratization processes and the development of civil society in the country, and a support of the authoritarian moves in home and foreign policies. Its character can be described as an extremely non-democratic and isolationistic. It may threaten democratic future of the country but vice versa may boost authoritarianism and the centralized way of governance. Nationalism keeps back one more peril in multinational Russia, strong state nationalism reinforces radicalism, extremism, intolerance and xenophobia, and that all leads to the interethnic conflicts and thus threatens the integrity of Russia. The goal of this thesis is to prove non-democratic and perilous character of the contemporary nationalism and the author supposes that that this goal was accomplished.

At the beginning of the 21st century Russian society accepted nationalism as a postulate, as an idea of the existence of Russian state and nation. Nationalism gave an answer to the question: Who are we? Where do we belong? But there is no answer to the eternal Russian question: What is to be done?

Seznam použité literatury

Neperiodická literatura

AMBROSIO, Thomas. *Authoritarian backlash: Russian resistance to democratization in the former Soviet Union*. Farnham: Ashgate, 2009. 240 s. ISBN 978-0-7546-7350-7

ÅSLUND, Anders. KUCHINS, Andrew. *The Russia Balance Sheet*, Washington DC: Center for Strategic and International Studies, 2009, 207 s. ISBN 978-0-88132-424-2

BERBEROGLU, Berch. *Nationalism and Ethnic Conflict: Class, State and Nation in the Age of Globalization*. Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2006. 137 s. ISBN 0-7425-3543-6

BERG, Eiki.; EHIN, Piret. *Identity and foreign policy: Baltic-Russian relations and European integration*. Farnham Surrey: Ashgate Publishing Limited, 2009. 208 s. ISBN 978-0-7546-7329-3

BOWKER, Mike. *Russia, America and the Islamic World*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2007. 193 s. ISBN 978-0-7546-7199-2

BRAUN, Aurel. *NATO-Russia relations in the twenty-first century*. New York: Routledge, 2008. 204 s. ISBN 0-415-45319-4

....

BUGJANSKI, Janusz. *Cold Peace: Russia's new imperialism*. Westport: Praeger Publishers, 2004. 302 s. ISBN 0-275-98362-5

BYKOVA, Marina. Nation and nationalism: Russia in search of its National Identity. In STEUNEBRINK, Gerrit. ZWEERDE, Evert van der. *Civil Society, Religion and the*

Nation. Modernization in intercultural context: Russia, Japan, Turkey. Amsterdam: Editions Rodopi, 2004. 328 s. ISBN 90-420-1665-5

CHEN, Cheng. *The prospects for liberal nationalism in post-Leninist states.* Philadelphia: Pennsylvania state university press, 2007. 245 s. ISBN 978-0-271-03259-7

CHUBAROV, Alexander. *Russia's bitter path to modernity: A history of the Soviet and Post-Soviet Eras.* New York: Continuum International Publishing Group, 2001. 318 s. ISBN 0-8624-1350-1

COSGROVE, Simon. *Russian Nationalism and the Politics of Soviet Literature: The case of Nash Sovremennik 1981-1991.* New York: Palgrave Macmillan, 2004. 253 s. ISBN 978-0-333-80203-8

DELANTY, Gerard. KUMAR, Krishan. *The SAGE handbook of nations and nationalism.* London: SAGE, 2006. 577 s. ISBN 10-14129-0101-4

ETHRIDGE, Marcus E.; HANDELMAN, Howard. *Introduction to Comparative Politics.* Fifth edition. Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009. 644 s. ISBN 0-495-57048-6

FREEZE, Gregory L. *Russia: a history.* New York: Oxford University Press, 2002. 523 s. ISBN 0-19-860511-0

GANS, Chaim. *The Limits of Nationalism.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 192 s. ISBN 0-521-80864-2

HANSON, Stephen E. *Russian Nationalism in a Post Ideological Era.* In RUMER, Eugene B. WALLANDER Celeste A. *Russia Watch: Essays in Honor of George Kolt.* Washington D. C.: Center for Strategic and International Studies, 2007. 100 s. ISBN 978-0-89206-507-3

HEINEMANN-GRUEDER, Andreas. *Federal discourses, minority rights, and conflict transformation*. In ROSS, Cameron. CAMPBELL, Adrian. *Federalism and Local Politics in Russia*, New York: Routledge, 2009. 306 s. ISBN 0-203-89151-1

HUNTER, Shireen T.; THOMAS, Jeffrey L.; MELIKISHVILI, Alexander. *Islam in Russia: the politics of identity and security*. New York: M.E. Shapre, 2004. 566 s. ISBN 0-7656-1282-8

KEDOURIE, Elie. *Nacionalismus*. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 451 s. ISBN 80-86429-20-2

KESSELMAN, Mark.; KRIEGER, Joel.; ALLEN, Christopher.; HELLMAN, Stephen. *European Politics in Transition*. Boston: Houghton Mifflin Company, 2008. 542 s. ISBN 0-618-87078-4

KNOX, Zoe Katrina. *Russian society and the Orthodox Church: religion in Russia after communism*. New York: Routledge, 2005. 257 s. ISBN 0-415-32053-4

KOHN, Hans. *Nacionalismus*. In HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 451 s. ISBN 80-86429-20-2

LARUEL, Marlen. *Ruskij Nacionalizm: socialnyj i kulturnyj kontext*. Moskva: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2008. 448 s. ISBN 978-5-86793-607-5

LAWRENCE, Paul. *Nationalism: history and theory*. London: Pearson Education Limited, 2005. 245 s. ISBN 0-582-43801-2

MALACHOV, Vladimír. *Nacionalizm i „Nacionalnaja Politika“ Rossijskoj Vlasti 1991–2006*. In LARUEL, Marlen. *Russkij Nacionalizm: socialnyj i kulturnyj kontekst*. Moskva: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2008. 448 s. ISBN 978-5-86793-607-5

MANKOFF, Jeffrey. *Russian foreign policy: the return of great power politics*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers, 2009, 359 s. ISBN 0-7425-5794-4

MILLER, Aleksei I. RIEBER, Alfred J. *Imperial Rule*. Budapest: CEU Press, 2004. 212 s. ISBN 963–9241-98–9

MIRSKII, Georgii. *On Ruins of Empire: Ethnicity and the Nationalisms in the Former Soviet Union*. Greenwood Publishing Group, 1997. 185 s. ISBN 0-313-30044-5

OLIKER, Olga.; CRANE, Keith. *Russian foreign policy: sources and implications*. Pittsburgh: RAND Corporation, 2009. 220 s. ISBN 978-0-8330-4607-9

ORTTUNG, W. Robert, *Russia Report*. In GOEHRING, Jeannette. *Nations in Transit 2008. Democratization from Central Europe to Eurasia*, New York: Freedom House, 2008. 634 s. ISBN 978-0-932088-63-5

PARROTT, Bruce. *Russia: European or Not?* In TIERSKY Ronald.; JONES, Erik. *Europe today: a twenty-first century introduction*. Third edition. Plymouth: Rowman and Littlefield Publishers, 2007. 486 s. ISBN-10: 0-7425-5501-1

POLITIS, Dionysios.; KOZYRIS, Phaedon.; IGEZAKIS, Ioannis. *Socioeconomic and Legal Implications of Electronic Intrusion*. New York: IGI Global, 2009. 367 s. ISBN 978-1-60566-204-6

POURCHOT, Georgeta. *Eurasia rising: democracy and independence in the post-Soviet space*. Westport: Greenwood Publishing Group, 2008. 178 s. ISBN 978-0-275-99916-2

RHOADS, Richard. *Cyber Attack Vexes Estonia, Poses Debate*. In MANSBACH Richard, RHODES. Edward, *Global Politics in a Changing World*. Forth edition. Boston: Cengage Learning, 2009. 528 s. ISBN 978-0-618-97451-1

RIASANOVSKY, Nicholas. *Russian Identities: a Historical Survey*. New York: Oxford University Press, 2005. 278 s. ISBN-13978-0-19-515650-8

SAKWA, Richard. *Putin: Russia's choice*. New York: Routledge, 2007. 307 s. ISBN 0-415-29964-1

SAKWA, Richard. *The Quality of Freedom: Khodorkovsky, Putin and the Yukos Affair*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 426 s. ISBN 978-0-19921157-9

SAKWA, Richard. *Russian politics and society*. Fourth edition, New York: Routledge, 2008. 585 s. ISBN 0-203-93125-4

SHVECOVA, Lilia. *Russia Lost in Transition: The Yeltsin and Putin Legacies*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2007. 388 s. ISBN 978-0-87003-236-3

SNYDER, Louis Leo. *The New Nationalism*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2003. 387 s. ISBN 0-7658-0550-2

SZASZDI Lajos F. *Russian civil-military relations and the origins of the second Chechen war*. New York: University Press of America, 2008. 381 s. ISBN 0-7618-4037-4

TRENIN, Dmitri. *The end of Eurasia: Russia on the border between geopolitics and globalization*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2002. 354 s. ISBN 0-87003-190-2

TRIANDAFYLLIDOU, Anna. *Immigrants and national identity in Europe*. New York: Routledge, 2001. 176 s. ISBN 0-415-25728-x

ZIEGLER, E. Charles. *A History of Russia*, Greenwood Publishing Group, 2009, 252 s. ISBN 978-0-313-36308-5

“Are you happy to cheat us?” Exploitation of Migrant Workers in Russia, New York: Human Rights Watch, 2009, 111 s. ISBN 1-56432-433-8

Periodická literatura

GUDKOV, Lev. *Xenophobia: Past and Present*. *Russia in Global Affairs*, Vol. 4, No 1. January-March, 2006. 58-66 s.

Elektronické zdroje

Amnesty International. *Russian Federation: Racism and xenophobia rife in Russian society*. [online] 2006 – [cit 20 března 2009] Dostupný z WWW:
<<http://www.amnestyusa.org/document.php?lang=e&id=ENGEUR460182006>>

BBCRussian.com. *Představiteli religii jsou proti pochodu homosexuálů v Moskvě*. [online] 2006-[cit. 2 května 2010] Dostupný z WWW:
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/russia/newsid_4715000/4715516.stm>

Federální služba státní statistiky. *Všeruské sčítání lidu roku 2002* (Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda). [online] 2002-[cit. 20 dubna 2010] Dostupný z WWW:
<<http://www.perepis2002.ru/content.html?id=11&docid=10715289081463>>

House of Commons, Defense Committee. *Russia: a new confrontation? Tenth Report of Session 2008-2009*. [online] 2009-[cit. 20 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmdfence/987/987.pdf>>

KOŽEVNIKOVA, Galina. *Pod Znakém politického teroru. Radikální nacionalismus a odpor proti němu v roce 2009*. [online] 2009-[cit. 1. května 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.polit.ru/analytics/2010/01/29/year2009.html>>

Levada Centr, Veřejné mínění: *Konflikt s Estonskem 2007*. [online] 2007-[cit 17 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/press/2007052100.html>>

Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor. [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/sborniki.html>>

Rossijskaja Gazeta. *Federální zákon od 26 července 2006 N 148 F3. Novelizace článků 1 a 15 federálního zákona „O odporu vůči extremistické činnosti“* [online] 2006-[cit. 15 dubna 2010] Soubory. Dostupný z WWW: <<http://www.rg.ru/2006/07/29/ekstremizm-protivodejstvie-dok.html>>

STOLJAROVA, Galina. *V Pětěrburge „raskryli ubijstvo tadžikskoj děvočki“*.. BBC Russian.com, [online]. 2004-[cit. 13 dubna 2010]. Dostupný z WWW: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/russia/newsid_3756000/3756799.stm>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Průzkum veřejného mínění: Rusko a svět – státy spojence (Tabulka 1)

Příloha č. 2: Průzkum veřejného mínění: Rusko a svět – státy nepřátele (Tabulka 2)

Příloha č. 3: Průzkum veřejného mínění: Rusko a demokracie (Tabulka 3)

Příloha č. 4: Průzkum veřejného mínění: „Rusko pro Rusy“ (Tabulka 4)

Příloha č. 5: Průzkum veřejného mínění: Meziethnické vztahy v Rusku (Tabulka 5)

Příloha č. 6: Průzkum veřejného mínění: Meziethnické vztahy v Rusku (Tabulka 6)

Přílohy

Příloha č. 1: Průzkum veřejného mínění: Rusko a svět – státy spojení

Tabulka 1

Jmenujte pět států, kteří, podle vašeho názoru, jsou nejbližší přáteli a spojení Ruska

	2005	2006	2007	2009
Bělorusko	46	47	38	50
Kazachstán	20	33	39	38
Německo	23	22	24	17
Čína	12	24	19	19
Arménie	9	14	15	15
Indie	16	15	14	12
Ázerbájdžán	5	7	5	10
Bulharsko	11	10	9	9
Kirgizie	5	7	7	9
Tádžikistán	3	3	7	9
Uzbekistán	4	6	6	9
Francie	13	8	9	9
Venezuela	-	-	2	8
Kuba	-	-	-	8
Itálie	6	7	8	5
Turkmenistán	2	2	8	5
Ukrajina	17	10	11	3
Moldávie	4	4	4	5
Srbsko	3	4	3	5
Finsko	6	6	6	5
Také státy nejsou	10	13	10	13
Nemám odpověď	14	15	18	14

Zdroj: Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor. [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/sborniki.html>>

Příloha č. 2: Průzkum veřejného mínění: Rusko a svět – státy nepřátele

Tabulka 2

Jmenujte pět států, kteří, podle vašeho názoru, jsou nejvíce nepřátelské vůči Rusku?

	2005	2006	2007	2009
Gruzie	38	44	46	62
USA	23	37	35	45
Ukrajina	13	27	23	41
Lotyšsko	49	46	36	35
Litva	42	42	32	35
Estonsko	32	28	60	30
Polsko	4	7	20	10
Velká Britanie	3	5	3	8
Afganistan	12	12	11	7
Irák	10	9	8	5
Německo	3	2	2	3
Izrael	3	4	3	3
Írán	6	7	7	3
Čína	4	3	3	3
Japonsko	6	4	3	3
Rumunsko	2	2	2	3
Bělorusko	2	2	5	2
Ázerbájdžán	5	4	4	2
Moldavsko	6	9	3	1
Arménie	4	3	2	1
Tádžikistán	2	3	2	1
Takové státy nejsou	5	4	2	3
Nemám odpověď	15	19	17	15

Zdroj: Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor. [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/sborniki.html>>

Příloha č. 3: Průzkum veřejného mínění: Rusko a demokracie

Tabulka 3

Souhlasíte nebo nesouhlasíte s tím, že...

	Plně souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Plně nesouhlasím	Plně nesouhlasím
Rusko se musí vyvíjet jiným způsobem než za sovětské éry, ale demokratickou cestou.	15	42	19	7	18
Čím efektivnější bude ekonomika, tím více bude svobod a demokracie	25	45	13	3	13
Ruská demokracie nemusí kopírovat západní modely	25	47	13	4	11

Zdroj: Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor. [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/sborniki.html>>

Příloha č. 4: Průzkum veřejného mínění: „Rusko pro Rusy“

Tabulka 4

Jaký je váš postoj k myšlence „Rusko pro Rusy“?

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Podporuji, je čas ji uskutečnit	15	16	16	21	16	16	15	14	15	19

Bylo by dobře ji uskutečnit, ale rozumně	34	42	38	32	37	37	35	41	42	35
Negativně, je to fašismus	27	20	26	18	25	23	26	27	25	27
Mě to nezajímá	12	11	9	7	12	12	12	11	12	11
Nemám odpověď	6	5	3	8	4	5	4	7	7	8

Zdroj: Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor. [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/sborniki.html>>

Příloha č. 5: Průzkum veřejného mínění: Mezietnické vztahy v Rusku

Tabulka 5

Souhlasíte s názorem, že etničtí Rusové jsou diskriminováni v Rusku?

	2006	2007	2009
Plně souhlasím	11	10	14
Spíše souhlasím	22	20	29
Spíše nesouhlasím	42	37	40
Plně nesouhlasím	15	16	13
Nemám odpověď	11	17	13

Zdroj: Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor. [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/sborniki.html>>

Příloha č. 6: Průzkum veřejného mínění: Mezietnické vztahy v Rusku

Tabulka 6

Souhlasíte s názorem, že mnozí bídy Ruska zavinili lidé „neruské“ národnosti?

	2005	2006	2007	2009
Plně souhlasím	13	12	7	10
Spíše souhlasím	25	22	25	20
Spíše nesouhlasím	32	33	35	28
Plně nesouhlasím	25	25	23	25
Nemám odpověď	6	8	10	16

Zdroj: Levada Centr, *Sbírka statistických údajů za rok 2009*. PDF soubor. [online]. 2009 – [cit 15 dubna 2010] Dostupný z WWW: <<http://www.levada.ru/sborniki.html>>

Projekt

1. Vymezení tématu

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolil název: **Dnešní Rusko a jeho problémy demokracie: Nacionalismus jako vlivný nedemokratický rys současného Ruska**. Tato práce bude analýzou fenoménu současného ruského nacionalismu neboli nacionalismu v Rusku na začátku 21. století.

Volby tohoto tématu může být zdůvodněna několika příčinami. Rusko je pro mě zajímavým předmětem především proto, že představuje moji mateřskou zemi, která se, podle mého vlastního názoru, čím dál tím více odkloňuje od demokratické cesty, a ve které se instituty demokracie čím dál tím více odvracejí od své původní funkce. Ruský nacionalismus je jedním z nedemokratických rysů současné ruské společnosti, který podle mého názoru potřebuje zvláštní prozkoumání a pozornost.

Dalším důvodem pro výběr tohoto tématu je to, že se v Rusku o tomto problému moc nemluví, a pokud se mluví, pak se automaticky považuje za nedostatek patriotismu a nesprávný názor. Velmi často se s tímto nebezpečným jevem skoro nepočítá jako s problémem. Počítá se s ním jen v případě, kdy má extrémní formu. Nacionalismus, který tak silně propaguje prezident, vláda a každý „pořádný a patriotický“ občan, je jedním z pilířů současné státnosti v Rusku. Ale tento jev, má agresivní a nebezpečný charakter, je založen na superioritě a má různé formy. Bylo by docela zajímavé porovnat fenomén nacionalismu v Rusku a jiné evropské zemi, najít společné a rozdílné rysy. Vzhledem to tomu, že na tento problém by bylo třeba více prostoru a byl by to příliš obsáhlým tématem, rozhodl jsem zkoumat jen ruský nacionalismus v současné době, ve 21. století.

V českém prostředí se málokdo věnuje tomuto problému. Hodně se kritizuje Rusko za nedemokratičnost a nedemokratické kroky, ale skoro nikdo neklade důraz na to, že jednou z příčin nedemokratičnosti Ruska je jeho stále rostoucí nacionalismus a především proto bude tato práce přínosná. Ve své práci budu analyzovat nacionalismus jako nedemokratický a nebezpečný rys. Obrátím se na historické kořeny ruského nacionalismu, klasifikace nacionalismu a teorie vzniku ruského národa. Budu se snažit prokázat souvislost geografických faktorů, jednotlivých historických událostí, historického vývoje s dnešním

stavem nacionalismu. Prozkoumám druhy ruského nacionalismu včetně extrémního a radikálního nacionalismu a jeho forem a postoj států k tomuto jevu. Přitom se však budu vyhýbat popisu faktů a události, budu se snažit analyzovat různé události a fakty, hledat souvislosti a dělat logické závěry.

2. Cíl práce, metoda a zpracování

Tato práce nebude představovat jen deskripci současného stavu nacionalismu v Rusku, ale bude především rozšířenou analýzou. Cílem práce bude snaha prokázat nedemokratičnost současného ruského nacionalismu a analyzovat jeho vývoj, současný stav a role v ruské společnosti. Výzkumné otázky by měly znít: do jaké míry má nacionalismus v současném Rusku nedemokratický charakter? Je nacionalismus spíše hrozbou pro Rusko samotné nebo je faktorem podporujícím jednotnost a suverenitu Ruské federace? Postupně budu odpovídat na otázky, na kterých budu svou práci stavět. Především se zaměřím na historická fakta a vývoj ruského nacionalismu, obrátím se na teorie nacionalismu a na teorie vzniku ruského národa, dále budu zkoumat současný charakter ruského nacionalismu. Výstupem práce bude potvrzení či vyvrácení hypotézy, že současný ruský nacionalismus je rysem nedemokratickým, nebezpečným a ohrožujícím Rusko a jiné státy.

Kromě deskriptivní metody, jsem za metodu zvolil případovou a komparativní studii. Pomocí komparativní metody se budu snažit zjistit vztah mezi nedemokratičností současného systému v Rusku a nacionalismem a určit jaký vztah mají tyto dvě proměnné. Budu se snažit prokázat, že současný ruský nacionalismus je součástí historického nedemokratického vývoje a je jedním z nedemokratických rysů ruské mentality. Taky se budu snažit ukázat, jak nacionalismus ovlivňuje tvorbu politiky (vnitřní a mezinárodní) a nálady v ruské společnosti, jak nacionalistické nálady vytvářejí xenofobii a ostatní formy netolerantnosti.

Ve své práci budu pracovat s různojazyčnými prameny, především s primárními prameny, které se týkají tohoto tématu. Vhodné budou i informace od různých neziskových nevládních organizací, které monitorují problém nacionalismu, státní či vládní informace mají podle mého názoru menší přínos, protože podle státních zdrojů informací,

problém nacionalismu v multinacionálním Rusku skoro neexistuje s výjimkou extrémního a radikálního nacionalismu. Obyčejný nacionalismus je jen patriotismem.

3. Předpokládaná osnova

V úvodu práci naznačím zvolené téma, kterému se budu věnovat, zmíním také zdůvodnění výběru tématu a jaký význam toto téma bude mít. Také budou v úvodu formulované základní výzkumné otázky, na které se budu snažit odpovídat v průběhu práce.

Hlavní část práce rozdělím na několik kapitol, které budou řízené logickým způsobem. Především se budu věnovat historickým podmínkám vzniku současného ruského nacionalismu, historickému vývoji, dále se zaměřím na následující body: teorie nacionalismu podle sborníku M. Hrocha, a ke které z ní patří ruský současný nacionalismus, teorie vzniku ruského národa, jeho kořeny a historická vazba na Byzancii, formule: „Pravoslaví, samoděržaví, národnost“ a její užitečnost dnes, ruské impérium a SSSR – jako dnešní platforma ruského nacionalismu, touha po bývalé moci, a geografický faktor ruského nacionalismu.

Dále se zaměřím na současný charakter ruského nacionalismu, budu zkoumat následující body: občanský versus etnický nacionalismus, politicky řízený patriotismus a jeho propojenost s agresivním nacionalismem, etnonacionalismus a jeho popularita, pravoslavný nacionalismus.

Třetí kapitolu své práce budu věnovat postoji státní moci k nacionalismu a roli nacionalismu v současném řízení státu. Budu zkoumat následující body: nacionalismus jako součást státní ideologie, propagace agresivního nacionalismu, propagace myšlenky svrchovanosti a unikátnosti ruského národa a ruského státu nad ostatními, agresivní postoj vůči sousedním státům jako součást státního nacionalismu, tendence hledání a objevení nepřátel ruského státu a národa.

V další části, rozeberu extrémní formy soudobého nacionalismu v Rusku. Zaměřím se na následující body: extrémní a radikální nacionalismus jako nežádoucí výsledek národní politiky, jeho formy, zakázané a polozakázané strany a hnutí, jejich činnost, postoj státu vůči radikálnímu nacionalismu.

V závěru provedu přehled celé práce, udělám shrnutí toho, zda jsem odpověděl na otázky, které jsem položil v úvodu a jaké mám výsledky.

4. Předběžný seznam literatury a zdrojů

V době napsání projektu jde především o předběžný seznam, který bude korigován a doplňován v poběhu vypracovávání práce. Seznam se bude skládat z třech částí, v první části, bude literatura neperiodická a obecně teoretická, druhá část bude zahrnovat literaturu periodickou (články z časopisů), a v třetí části budou různé internet (elektronické) zdroje.

Neperiodická literatura

Anikin B.A. Nacional'naja ideja Rossii. Moskva: Daškov i K, 2002.

Beissinger, Mark R. Nationalist mobilization and the collapse of the Soviet state. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Brudny, Yitzhak M. Reinventing Russia: Russian nationalism and the Soviet state. 1953-1991, Cambridge: Harvard University Press, 1998.

Cosgrove, Simon, Russian nationalism and the politics of Soviet literature : the case of Nash sovremennik, 1981-1991/ Houndmills: Palgrave Macmillan, 2004.

Djomin, Valerij. Sovremennaja intelligencija i Russkaja Nacional'naja Ideja. Moskva : Russkaja Pravda, 2003.

Fadeičeva M.A. Čelovek v etnopolitike: koncepcija etnonacional'nogo bytija, Jekaterinburg: UrO RAN, 2003.

Geraci, Robert P. Window on the East : national and imperial identities in late tsarist Russia. N.Y. : Cornell University Press, 2001.

Hroch, Miroslav. Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003.

Kaiser, Robert J. The geography of nationalism in Russia and the USSR. Princeton : Princeton University Press, 1994.

Kolsto, Pal. Political construction sites: nation-building in Russia and the post-Soviet states, Boulder : Westview Press, 2000.

- Larjuel', Marlen. Russkij nacionalizm: social'nyj i kul'turnyj kontekst, Moskva: Novoje literaturnoje obozrenije, 2008.
- Lebedev, Sergej. Russkije idei i ruskoje delo : nacional'no-patriotičeskoje dviženije v Rossii v prošlom i nastojaščem, Sankt-Peterburg : Aletejja, 2007.
- Lokshina, T. Nationalism, xenophobia and intolerance in contemporary Russia, [chief editor T. Lokshina] Helsinki: Moscow Helsinki group, 2002.
- Malachov, V.S. Nacionalizm kak političeskaja ideologija, Moskva : KDU, 2005.
- Miljukov, P.N. Očerki po istorii ruskoj kul'tury: v 3-ch tomach. Tom 3, Nacionalizm i jevropeizm , Moskva : Progress, 1995.
- McAuley, Mary. Russia's politics of uncertainty, Cambridge : Cambridge University Press, 1997
- Naročnickaja, Natalia. Rusko a jeho místo ve světě : za co a s kým jsme bojovali [z ruského originálu ... přeložil Jan Petránek], Praha : Ottovo nakladatelství, 2006.
- Prizel, Ilya. National identity and foreign policy : nationalism and leadership in Poland, Russia and Ukraine Cambridge : Cambridge University Press, 1998.
- Riasanovsky, Nicholas V. Russian identities: a historical survey, Oxford : New York : Oxford University Press, 2005.
- Roshwald, Aviel. Ethnic nationalism and the fall of empires: central Europe, Russia and the Middle East, 1914-1923, London : Routledge, 2001.
- Sevostjanov, G.N. Tragedija velikoj deržavy: nacional'nyj vopros i raspad Sovetskogo Sojuza, Moskva : Social'no-političeskaja mysl', 2005.
- Tiškov, V.A. Etnologija i politika: stat'ji 1989-2004 godov, Moskva : Nauka, 2005.

Periodická literatura

- Alexander Agadjanian, Revising Pandora's Gifts: Religious and National Identity in the Post-Soviet Societal Fabric, [Europe-Asia Studies](#), Vol. 53, No. 3 (May, 2001), pp. 473-488.
- Eliot Borenstein, Survival of the Catchiest: Memes and Postmodern Russia, [The Slavic and East European Journal](#), Vol. 48, No. 3.
- Donna Bahry, The New Federalism and the Paradoxes of Regional Sovereignty in Russia [Comparative Politics](#), Vol. 37, No. 2 (Jan., 2005), pp. 127-146.

- Jane Dawson, Egalitarian Responses in Postcommunist Russia, [International Studies Review](#), Vol. 1, No. 3 (Autumn, 1999), pp. 13-40.
- Peter J. S. Duncan, Contemporary Russian Identity between East and West, [The Historical Journal](#), Vol. 48, No. 1 (Mar., 2005), pp. 277-294.
- Laura Engelstein, New Thinking about the Old Empire: Post-Soviet Reflections, [Russian Review](#), Vol. 60, No. 4 (Oct., 2001), pp. 487-496.
- Dr. Ilja Gerasimov, AB Imperio: Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-soviet Space. [Kazan] : AB Imperio, c2003.
- Susan Larsen, National Identity, Cultural Authority, and the Post-Soviet Blockbuster: Nikita Mikhalkov and Aleksei Balabanov, *Slavic Review*, Vol. 62, No. 3 (Autumn, 2003), pp. 491-511.
- Graham Smith, The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism [Transactions of the Institute of British Geographers](#), New Series, Vol. 24, No.4.
- Anthony D. Smith, Culture, Community and Territory: The Politics of Ethnicity and Nationalism
[International Affairs \(Royal Institute of International Affairs 1944-\)](#), Vol. 72, No. 3.
- Vladimir Shlapentokh, Hobbes and Locke at Odds in Putin's Russia, [Europe-Asia Studies](#), Vol. 55, No. 7 (Nov., 2003), pp. 981-1007.
- Maria Todorova, The Trap of Backwardness: Modernity, Temporality, and the Study of Eastern European Nationalism, [Slavic Review](#), Vol. 64, No. 1 (Spring, 2005), pp. 140-164.
- Vera Tolz, Forging the Nation: National Identity and Nation Building in Post-Communist Russia, [Europe-Asia Studies](#), Vol. 50, No. 6 (Sep., 1998), pp. 993-1022.
- Anna Wierzbicka, Russian Cultural Scripts: The Theory of Cultural Scripts and Its Applications, [Ethos](#), Vol. 30, No. 4 (Dec., 2002), pp. 401-432

Internet zdroje

<http://www.amnestyusa.org/> (Amnesty International)

<http://www.cepsr.com/index.php> (Středoevropské politické studie - Central European Political Studies Review)

<http://www.globalpolitician.com/> (Independent journal of politics and world affairs)

<http://www.levada.ru/> (Levada centrum, návladní organizace průzkumu veřejného mínění)

<http://www.polit.ru/> (informačně-analytický portal)

<http://www.sova-center.ru/> (informačně-analytické centrum)

<http://wciom.ru/> (ruské centrum průzkumu veřejného mínění)